

Департамент освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації
Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Навчально-методичний посібник

Видання 2-е, перероблене та доповнене

Харків
«Друкарня Мадрид»
2020

УДК 373.3.091.26(075.8)
Ф79

*Друкується за рішенням ученої ради
Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 4 від 24 вересня 2020 р.)*

Автори-укладачі:

Н. Б. Ларіонова, доцент кафедри педагогіки та психології Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент;

Н. М. Стрельцова, методист кафедри педагогіки та психології Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Рецензенти:

Л. О. Варяниця, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Навчально-наукового інституту педагогіки та психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат педагогічних наук, доцент;

О. В. Онопрієнко, завідувач відділу початкової освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

*Рекомендовано Департаментом освіти і науки
Луганської обласної державної адміністрації*

Формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи : навчально-методичний посібник. Видання 2-е, перероблене та доповнене / автори-укладачі : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 83 с.

Ф79

ISBN 978-617-7845-60-6

У виданні системно викладені теоретико-методологічні, нормативно-правові, психолого-етичні й технологічні засади формуального оцінювання як інноваційного концепту контролю та оцінювання освітніх досягнень здобувачів освіти.

Висвітлені особливості впровадження цього виду оцінювання в освітній процес початкової школи.

Репрезентовано практичний досвід з використання технік формуального оцінювання для адаптації процесу навчання учнів 1–3-х класів відповідно до їхніх індивідуальних потреб.

Матеріали посібника адресовані вчителям початкових класів, методистам, науково-педагогічним працівникам, студентам спеціальності «Початкова освіта».

УДК 373.3.091.26(075.8)

ISBN 978-617-7845-60-6

© Луганський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, 2020
© ТОВ «Друкарня Мадрид», 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНІХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	6
1.1. Становлення теорії і практики формувального оцінювання	6
1.2. Концептуальні й нормативно-правові засади формувального оцінювання в Новій українській школі	13
1.3. Формувальне оцінювання: сутнісні характеристики, закономірності й особливості впровадження в освітній процес початкової школи	19
1.4. Психолого-етичний аспект формувального оцінювання	25
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ	34
2.1. Формувальне оцінювання як педагогічна технологія	34
2.2. Техніки формувального оцінювання освітніх досягнень молодших школярів	42
2.3. Практика використання формувального оцінювання <i>(з досвіду роботи вчителів початкових класів школ Луганської області – учасників усеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти»)</i>	54

ПЕРЕДМОВА

*Будь-яка новація в освіті
пов'язана з безліччю очікувань,
часто невинуватих, які, будучи нереалізованими,
змушують педагогів, адміністрацію школи та батьків
розчаровано зітхати й відмовлятися від нововведення.
Така доля може спіткати й безбальне навчання,
якщо сьогодні, на етапі його впровадження,
ми чітко не визначимо коло розв'язуваних ним проблем.*

А. Е. Симановський

Шановні колеги-однодумці!

Ми адресуємо це видання всім небайдужим до подальшої долі вітчизняної освіти, тим, хто не може сидіти на місці й готовий до інноваційних змін.

Ми невинуватково почали наше спілкування з вами з думки кандидата психологічних наук А. Е. Симановського, адже саме безбальність сприймається батьками та, на жаль, певною часткою педагогічної спільноти як основна, а інколи і єдина, особливість формуального оцінювання.

Водночас формувальне оцінювання – не просто зміна форми, це принципово інший підхід до організації системи контролю та оцінювання в освіті.

Мета й результати сучасної освіти пов'язуються передусім з компетентнісним підходом, який має на меті її спрямування не тільки на здобуття учнями знань, набуття вмій та навичок, але й формування певної системи цінностей і ставлень, насамперед гуманістичних, опанування різними способами мислення і діяльності, що буде в перспективі визначати ефективність / неефективність адаптації здобувачів освіти до сучасних соціокультурних умов, а також їхню спроможність використовувати свій освітній багаж на благо собі, іншим людям і суспільству загалом.

Особистісно орієнтований підхід як невід'ємний складник реформування загальної середньої освіти ґрунтується на перетворенні здобувача освіти в суб'єкт дій / діяльності, відносин освітнього процесу. Отже, логічно, що учень / учениця повинні стати й суб'єктом такого складника освітнього процесу, як контроль та оцінювання.

Тільки за таких умов формувальне оцінювання набуває сенсу відповідно до своєї назви:

- формує здобувача освіти як суб'єкта соціальних відносин (поки що в межах освітнього процесу);
- формує освітній процес як максимально адаптований до індивідуальних особливостей, інтересів і потреб кожної дитини, що відповідає принципу дитиноцентризму й розумінню освітньої інклюзії

в найширшому змісті як ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників на засадах недискримінації, урахування багатоманітності людини;

- формує вчителя як творчу особистість, яка усвідомлює особливе соціальне призначення освіти й, головне, готова реалізувати його в межах своєї педагогічної діяльності.

З урахуванням феномену формувального оцінювання, обґрунтованого на теоретичному рівні й підтвердженого багаторічною зарубіжною практикою, сьогодні в Україні відбулось унормування цього виду оцінювання на методичному й нормативно-правовому рівнях у Законі України «Про повну загальну середню освіту», Державному стандарті початкової освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, методичних рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів у Новій українській школі, затверджених наказами Міністерства освіти і науки, та інших документах.

Висловлюємо особливу подяку українським науковцям, чий доробок ми використали при підготовці посібника: Барні О. В., Бібік Н. М., Кабан Л. В., Канівець Т. М., Локшиній О. І., Морзе Н. В., Онопрієнко О. В., Савченко О. Я., Софій Н. З., Щербак О. І.

У виданні системно викладені теоретико-методологічні, нормативно-правові, психолого-етичні й технологічні засади формувального оцінювання як інноваційного концепту контролю та оцінювання освітніх досягнень здобувачів освіти.

Висвітлені особливості впровадження цього виду оцінювання в освітній процес початкової школи.

Репрезентований практичний досвід учителів початкових класів шкіл Луганської області – учасників усеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти» з використання технік формувального оцінювання для адаптації процесу навчання учнів 1–3-х класів відповідно до їхніх індивідуальних потреб.

Матеріали посібника адресовані вчителям початкових класів, методистам, науково-педагогічним працівникам, студентам спеціальності «Початкова освіта».

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНІХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

1.1. Становлення теорії і практики формувального оцінювання

Ефективне вирішення проблеми оцінювання в системі освіти вимагає врахування прийнятої сучасною наукою аксіоми про закономірність розвитку будь-якого соціального інституту відповідно до соціокультурних умов його функціонування.

З урахуванням цієї закономірності у ХХ столітті зарубіжними науковцями було розпочато пошуки відповіді на питання «Якою сьогодні повинна бути мета освіти / навчання?».

Американський філософ, психолог та реформатор освіти Дж. Дьюї розглядав навчання насамперед як активний процес, заснований не на впровадженні знань ззовні, а на органічній асиміляції їх учнем, яка виходить зсередини. Завдання навчання – сприяти життю і допомогти учневі навчитися пристосовуватися до людей і трудової діяльності (праці). А для цього необхідне навчання, в основі якого – діяльність самого учня («навчання шляхом діяння»).

Відомий англійський педагог і вчений, один з основоположників руху «ефективних шкіл» П. Мортимор уважав, що якісний стрибок можливий, якщо школа поставить перед собою нову освітню мету. Такою метою, за його словами, є «людина, яка усвідомлює себе, внутрішньо мотивована, швидко мислить, орієнтована на рішення проблем і готова до ризику, діє спільно з іншими людьми, ... достатньою мірою озброєна знаннями, толерантна й соціально орієнтована».

Один із засновників гуманістичної психології і психотерапевт К. Роджерс сформулював низку ідей в галузі навчання, пов'язаних з роллю останнього в становленні особистості. Сенс навчання, на його думку, не в засвоєнні знань, а в зміні внутрішнього чуттєво-когнітивного, пов'язаного з усією особистістю досвіду учня. Відповідно навчання, так само як і психотерапія, будується на основі «допоміжних відносин / відносин, що допомагають». Педагог як психолог і психотерапевт відходить на другий план і займає підкреслено недирективну позицію, яку Роджерс визначив терміном «фасилітатор».

Саме в цей період оформлюються такі інноваційні освітні напрями, як тьюторський рух, педагогіка співробітництва, вальдорфська і монтесоріанська школи, школа самовизначення, які, хто більше, хто менше, однозначно визначають роль учителя як фасилітатора

і співпрацівника-партнера, який організовує умови для активного й ініціативного суб'єкта навчання – дитини.

Зміна розуміння мети освіти й ролі вчителя в освітньому процесі потребувала змін у розумінні мети, змісту й механізмів оцінювання, тому з кінця 60-х років минулого століття в зарубіжній педагогіці розпочались активні пошуки оптимізації оцінювання відповідно до сучасних соціокультурних умов.

Насамперед відбувся перегляд змісту поняття «оцінювання» і, відповідно, мети оцінювання як педагогічної процедури на засадах теорії курикулуму, під яким сьогодні розуміється структура, процес трансляції та оцінювання засвоєння учнями соціального досвіду в межах закладу освіти.

У 1977 році новозеландський учений К. Бібі репрезентував трактування оцінювання як систематичного збирання і тлумачення фактів, за якими йде наступний етап – судження про їхню цінність і відповідне планування подальших дій.

На початку 80-х років ХХ століття Е. Стоунс зазначав, що оцінювання має бути частиною системи навчання, взаємодіяти як з нею, так і з завданнями процесу освіти, наголошував на «неперервності» оцінювання, а саме на оцінюванні, яке контролює навчання і забезпечує вчителю зворотний зв'язок з учнями в ключових моментах вивчення матеріалу. Саме таке оцінювання, на його думку, діагностично пов'язане із завданнями навчання.

У 2000 році британський дидакт А. В. Келлі проголосив закономірність: від вибору технологій оцінювання залежить той комплекс знань, умінь, навичок і цінностей, які опанує учень у процесі навчання.

У 2001 році європейські вчені Т. Келлаган і В. Гріні запропонували розуміти під оцінюванням «будь-яку процедуру або діяльність, яка застосовується з метою збирання інформації щодо знань, умінь, ставлень учня або групи учнів».

При цьому вони розглядали значення оцінювання на двох рівнях:

1) *Індивідуальний рівень* – на ньому оцінювання використовується для:

- характеристики того, як учень навчається, діагностування проблем у його навчанні та планування освітнього процесу;
- надання учням і батькам інформації для ухвалення ними рішень щодо подальшого навчання;
- мотивації учнів шляхом постановки цілей та завдань;
- сертифікації досягнення учнями рівнів компетентностей;
- селекції.

2) *Інституційний рівень* – на ньому оцінювання використовується для вироблення судження про:

- ефективність роботи школи;
- ефективність системи освіти країни загалом.

У цьому ж році американські вчені, педагоги-практики й управлінці освіти визначили оцінювання як «процес збирання інформації, що використовується для ухвалення педагогічних рішень щодо прогресу учнів у навчанні, для зворотного зв'язку, ухвалення рішень щодо ефективності освітнього процесу й адекватності курикулуму, розроблення освітньої політики».

У 2003 році Бенджамін Блум показав важливість застосування результатів оцінювання з метою поліпшення пізнавальних результатів за допомогою розробленої ним моделі навчання майстерності.

Відповідно до моделі Блума вчителі можуть на постійній основі оцінювати процес пізнання учнів. Коли інформація, отримана на основі такого оцінювання, свідчить про недостатній рівень пізнавальних результатів, учитель може повернутися до матеріалу й викладати його заново, застосовуючи інші стратегії викладання.

На сучасному етапі з метою визначення основних критеріїв для вдосконалення системи оцінювання в країнах ЄС відбувається процес пошуку відповідей на низку ключових питань і розроблення відповідних понять:

- що має бути базою для оцінювання: досягнення особистості в порівнянні з іншими учнями (оцінювання відносно норми) або досягнення відносно незалежного стандарту (оцінювання відносно критерію)?
- які засоби перевірки правильності є необхідними для встановлення правдоподібності оцінювальних рішень?
- як має бути забезпечена якість процесу оцінювання?

За результатами дослідження ОЕСР «Синергія для кращого навчання: міжнародні перспективи в оцінюванні» (Synergies for Better Learning: An International Perspective on Evaluation and Assessment, 2013), проведеного у 28 державах – членах ЄС, дедалі ширше застосування оцінювання в освіті зумовлюють:

- 1) підвищений «попит» на ефективність, справедливість та якість у сфері освіти для відповіді на економічні й соціальні виклики суспільств;
- 2) тенденція дедалі більшої шкільної автономії, через що виникає необхідність контролювати роботу шкіл;
- 3) розвиток інформаційних технологій, які дають змогу проводити великомасштабні та індивідуалізовані оцінювання учнів і сприяють обміну та управлінню даними;
- 4) використання результатів оцінювання для прийняття науково обґрунтованих рішень в освітній політиці.

Паралельно зі зміною розуміння поняття «оцінювання» відбувається розроблення поняття «формульальне оцінювання» як протилежного підсумковому оцінюванню, традиційному для педагогічної практики.

У 1967 році М. Скрайвен запропонував розрізняти підсумкове й формульальне оцінювання:

- перше повинне використовуватися для оцінювання результатів досягнення об'єктом, який оцінюється (програми, особи тощо), поставлених цілей;
- друге – для оптимізації розвитку та покращання об'єкта, незалежно від того, чи йдеться про учня, програму чи інший дидактичний «продукт». Таке оцінювання, на його думку, має на меті використання аналітичних інструментів і прийомів для вимірювання прогресу учнів у процесі пізнання ними світу.

У 2005 році швейцарські вчені Л. Аллал і Л. Лопес значно збагатили розуміння формульованого оцінювання, доповнивши його таким складником, як суб'єкт-суб'єктна взаємодія: у цьому виді оцінювання монополія вчителя в оцінюванні руйнується, роль учителя починає ґрунтуватись на діалозі з особою, яка оцінюється, для того, щоб точніше визначити рівень її досягнень і потенційні можливості та обговорити варіанти покращання ситуації.

Нині підсумкове оцінювання в середній школі піддається жорсткій критиці як оцінювання з акцентом на селективному підході, хоча водночас його селективні функції стосовно вищої школи та ринку праці посилюються далі. У зв'язку з потребою підвищення якості учнівських знань та освітньої системи загалом особливої ваги набуває розвиток формульованого оцінювання, яке дає змогу виявити рівень досягнень учнів на певному етапі навчання та вчасно вжити необхідних заходів для поліпшення кінцевих результатів.

На сьогодні в європейських країнах спостерігається стійка тенденція до впровадження формульованого оцінювання в освітню практику на засадах конструктивістського концепту, сутнісними характеристиками якого є:

- розуміння формульованого оцінювання як інтерактивного оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів та відповідно адаптовувати процес навчання;
- інтегрування формульованого оцінювання в усі навчальні ситуації;
- використання розмаїття оцінних технологій для збирання інформації;
- регулювання процесу навчання як результату поєднання зворотного зв'язку й адаптації навчання;
- активне залучення учня до формульованого оцінювання;
- диференціація навчання та, певною мірою, його цілей;
- отримання вигоди не лише учнями, які оцінюються зараз, а й тими, що оцінюватимуться в майбутньому, оскільки відбувається вдосконалення освітнього процесу та змісту освіти.

Результати такого впровадження відображені в документах спеціальних інституцій Європейського Союзу.

У документі Європейської комісії «Покращання компетентностей для XXI століття: порядок денний для європейської співпраці з питань

шкіл» (2008 рік) наголошується, що важливою характеристикою формувального оцінювання є те, що воно, забезпечуючи вчителям зворотний зв'язок, дає їм можливість урахувати учнівські потреби та сприяти досягненню учнями прогресу в навчанні.

У дослідженні Європейської комісії «Національне тестування учнів в Європі: цілі, організація та використання результатів» (2009 рік) зазначено, що в усіх країнах Спільноти формувальне оцінювання, яке застосовують учителі на постійній основі як невід'ємний складник їхньої діяльності протягом навчального року, орієнтоване на вдосконалення процесу викладання та навчання шляхом отримання безпосереднього зворотного зв'язку між учителями та учнями.

Аналіз зарубіжної практики формувального оцінювання, здійснений як на рівні досліджень окремих науковців, так і на рівні комплексних дослідницьких програм (зокрема дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) «Формувальне оцінювання. Покращання навчання у середній школі» (2001–2005 рр., Австралія, Данія, Італія, Канада, Нова Зеландія, Сполучене Королівство (Англія і Шотландія) та Фінляндія)) показав, що саме формувальне все частіше визнається як найбільш ефективне з усіх видів оцінювання.

Такий висновок став узагальненням низки виявлених у результаті досліджень однозначно позитивних наслідків упровадження формувального оцінювання в систему освіти:

- значне підвищення загального показника рівня успішності учнів та якості освіти школи;
- можливість адекватного й своєчасного коригування навчального процесу на основі постійного зворотного зв'язку;
- підвищення рівня мотивації учнів до навчання;
- формування в учнів потрібного в сучасних умовах уміння вчитися;
- формування вмінь самооцінювання та оцінювання ровесників;
- сприяння усвідомленню учнями важливості навчання і розроблення та реалізації його стратегії;
- усвідомлення учнями відповідальності за власне навчання;
- сприяння у формуванні й розвитку особистості учня;
- індивідуалізація освітнього процесу як результат урахування учнівських потреб;
- формування загальної культури оцінювання вчителів;
- сприяння соціальній злагоді.

Отримані результати зумовили появу тенденції внормування формувального оцінювання як обов'язкового до використання в освітній практиці:

1) шляхом легітимізації – закріплення на рівні законодавства (прикладом може слугувати Данія, де закон, що регулює діяльність шкіл

(сучасна редакція, прийнята у 2000 р. з доповненнями 2002, 2003, 2004, 2005 років, визначає учнів як активних учасників процесу оцінювання та наголошує на обов'язковому застосуванні формувальної функції оцінювання);

2) шляхом реалізації відповідних ініціатив управлінської гілки влади (так, у 1998 року в Шотландії в межах підвищення якості обов'язкової освіти стартувала довготривала урядова програма «Оцінювання для навчання» з метою запровадження в усіх школах цілісної системи формувального оцінювання навчальних досягнень учнів);

3) шляхом надання відповідних методичних рекомендацій (наприклад, у Сполученому Королівстві в Заключному звіті Робочої групи з форми 14–19 (2004 рік) рекомендовано зміщення акценту із зовнішнього оцінювання на формувальне).

Отже, на сьогодні в європейських країнах формувальне оцінювання оформилось як система, яка функціонує на обґрунтованих теоретико-методологічних та дидактичних засадах з відповідним законодавчим і методичним супроводом. Завдяки доведеній на практиці ефективності формувального оцінювання воно розглядається як один з ключових критеріїв сучасної якісної освіти.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Охарактеризуйте зміст закономірності: соціокультурні умови – сутнісні характеристики інституту освіти. Обґрунтуйте об'єктивність такої закономірності.

2. Визначте, як у ХХ столітті змінився зміст поняття «мета освіти». Доведіть, що таке розуміння відповідає сучасним соціокультурним умовам.

3. Виділіть основні тенденції інноваційних змін у підходах до розуміння та організації педагогічного оцінювання в європейських країнах.

4. Визначте, як змінився зміст поняття «оцінювання».

5. Охарактеризуйте розуміння європейськими науковцями значення оцінювання на індивідуальному та інституційному рівнях.

6. Визначте, як змінився зміст поняття «формувальне оцінювання» з моменту його введення в науковий обіг.

7. Охарактеризуйте шляхи впровадження формувального оцінювання в європейській практиці.

8. Проаналізуйте конструктивістський концепт формувального оцінювання.

9. Охарактеризуйте результати впровадження формувального оцінювання в систему освіти, отримані європейськими країнами.

10. Обґрунтуйте правомірність оцінки формувального оцінювання як одного з ключових критеріїв якості сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біляковська О. О. Контрольно-оцінювальна діяльність учителя : теоретичні аспекти // Педагогічна освіта : теорія і практика. 2013. Вип. 14. С. 336–340.
2. Гусен Т. Моніторинг стандартів освіти : чому і як усе почалося // Моніторинг стандартів освіти / за ред. Альберта Тайджмана і Т. Невілла Послтвейта. Львів : Літопис, 2003. С. 15–41.
3. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання : навчально-методичний посібник. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 102 с.
4. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. Київ : Богданова А. М., 2009. 404 с.
5. Локшина О. Інновації в оцінюванні навчальних досягнень учнів у шкільній освіті країн Європейського Союзу. URL: <http://pps.udpu.edu.ua/article/view/18073> (дата звернення: 01.08.2020).
6. Локшина О. Оцінювання успішності учнів у зарубіжній школі // Рідна школа. 2000. № 11. С. 6–10.
7. Основи педагогічного оцінювання. Частина І. Теорія. Навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали для педагогічних працівників / Агрусті Г. та ін. Київ : Майстер-клас, 2005. 94 с.
8. Пинская М. А. Формирующее оценивание : оценивание в классе : учебн. пособие. Москва : Логос, 2010. 264 с.
9. Рогозіна Л. А., Негур А. А., Залюбівська О. Б. Педагогічні ідеї Д. Дьюї у світлі сучасних освітніх тенденцій // Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22-24 березня 2017 р. URL: <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/2273-8020-1-PB.pdf> (дата звернення: 01.08.2020).
10. Сачок М. В. Американська евалюаційна школа : досвід вирішення соціальних проблем // Міжнародний науковий форум : соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2010. Вип. 3. С. 28–41.
11. Сбруева А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англослов'янських країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. Суми : ВАТ «Сумська обласна друкарня», Видавництво «Козацький вал», 2004. 500 с.
12. Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу : монографія у 2-х частинах / за ред. Н. М. Лавриченко. Ч. 1. Київ : Педагогічна думка, 2008. 144 с.
13. Ярова О. Б. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2018. 410 с.

1.2. Концептуальні й нормативно-правові засади формуального оцінювання в Новій українській школі

У сучасній вітчизняній педагогічній теорії оцінювання розглядається як невід’ємний складник освітнього процесу поряд із цілями, змістом та завданнями навчання, формами та методами навчання, взаємодією педагогів та учнів для здійснення навчання.

Така позиція може вважатися правильною до певної міри, адже має суттєвий недолік: стрижнем освітнього процесу проголошено навчання, відповідно, вихованню і розвитку дитини відводиться другорядне місце.

Крім того, у вітчизняній освітній практиці та її нормативному забезпеченні оцінювання до останнього часу розглядалось виключно як *перевірка та контроль, знову ж таки, навчальних досягнень учнів*.

У рекомендаціях МОН України щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів (лист Міністерства освіти і науки від 28.01.2014 № 1/9-74, додаток «Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів») було зазначено: «Перевірка й оцінювання передбачає систематичне й об’єктивне визначення рівня навчальних досягнень учнів відповідно до програмових вимог».

У Концепції Нової української школи (2016 рік) у межах запровадження компетентнісного підходу серед складників реформування загальної середньої освіти було задекларовано актуальні зміни в змісті контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, а саме:

- буде змінено підходи до оцінювання результатів навчання;
- оцінки слугуватимуть для аналізу індивідуального прогресу й плануванню індивідуального темпу навчання, а не ранжуванню учнів;
- оцінки розглядатимуться як рекомендація до дії, а не присуд.

Водночас рекомендації МОН України 2016 року «Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» (додаток 1 до наказу Міністерства освіти і науки України від 19.08.2016 № 1009 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222») фактично закріпили в якості об’єкта оцінювання навчальні досягнення учнів, а в якості суб’єкта оцінювання – педагога: «Структурними компонентами контролю навчальних досягнень учнів є перевірка та оцінювання результатів навчальної діяльності... Оцінювання – процес встановлення рівня навчальних досягнень учня / учениці в оволодінні змістом предмета відповідно до вимог чинних навчальних програм. Його результатом є педагогічна оцінка, яка відображається в оцінювальних судженнях і висновках учителя / учительки вербально або в балах. Виставлення балів обов’язково супроводжується оцінювальними судженнями».

Таке нормативно-правове трактування оцінювання не тільки нівелювало його виховні, розвивальні, стимулювальні й мотивувальні потенції, а й протирічило змісту Концепції Нової української школи, з її принципом дитиноцентризму, компетентнісним, особистісно орієнтованим та діяльнісним підходами й педагогікою партнерства, нехтувало зарубіжним, зокрема європейським, досвідом у цьому напрямі.

Позитивні зрушення в становленні нових підходів до розуміння функцій оцінювання в сучасних соціокультурних умовах пов'язані з початком усеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти» (відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 13.07.2017 № 1028).

У листі Міністерства освіти і науки України від 23.08.17 року № 1/9-450 «Щодо методичних рекомендацій для експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів» було дано визначення формульованого оцінювання як інтерактивного оцінювання прогресу учнів, що дає змогу вчителю визначати потреби учнів та відповідно адаптувати процес навчання.

У цьому документі також було зазначено, що використання формульованого оцінювання дозволить відстежувати особистісний розвиток дитини та хід опановування ними навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну траєкторію особистості.

Таке тлумачення відповідає розумінню сутності цього виду оцінювання, який домінує в педагогічній теорії країн ЄС.

У 2018 році постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державний стандарт початкової освіти, який на рівні нормативно-правового регулювання закріпив:

- 1) обов'язкове використання формульованого оцінювання як інструменту вимірювання результатів навчання здобувачів початкової освіти;
- 2) зміст і функціональне призначення цього виду оцінювання як такого, що допомагає відстежувати особистісний розвиток здобувачів освіти і хід опановування ними навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну траєкторію особистості (п. 28).

У наказі МОН від 20.08.2018 № 924 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі» виокремлено два види оцінювання – формульоване (поточне) та завершальне (підсумкове); підкреслено, що:

- оцінювання результатів навчання та особистих досягнень учнів у першому класі має формульований характер;
- оцінювання здійснюється вербально, на суб'єкт-суб'єктних засадах, що передбачає активне залучення учнів до самоконтролю і самооцінювання;

- здійснення формувального оцінювання орієнтує вчителя на спостереження за навчальним поступом кожного учня. Воно розпочинається з перших днів навчання в школі й триває постійно.

Об'єктом формувального оцінювання визначено процес навчання учнів, зорієнтований на досягнення визначеного очікуваного результату, а метою – формування в дитини впевненості в собі, у своїх можливостях; відзначення будь-якого успіху; акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках; діагностування досягнення на кожному з етапів навчання; адаптування освітнього процесу до здатностей дитини; виявлення проблем і вчасне запобігання їхньому нашаруванню; стимулювання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів; запобігання побоюванням помилитися.

Крім того, у документі запропоновано алгоритм діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання, який включає такі етапи:

1. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.
2. Ознайомлення учнів з критеріями оцінювання.
3. Забезпечення активної участі учнів у процесі оцінювання.
4. Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).
5. Коригування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Наказ МОН України від 27.08.2019 № 1154 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу» вформував:

1. Статус оцінювальної діяльності як важливого компонента освітнього процесу в початкових класах.
2. Здійснення оцінювальної діяльності на засадах компетентнісного, діяльнісного, суб'єкт-суб'єктного підходів, партнерської взаємодії вчителя, учнів та їхніх батьків або інших законних представників.
3. У якості основних функцій оцінювання мотиваційну, діагностичну, коригувальну, прогностичну, розвивальну, навчальну, виховну, управлінську.

Також у документі зазначено, що:

- навчальні досягнення учнів других класів підлягають формувальному й підсумковому (тематичному та завершальному) оцінюванню;
- оцінювання результатів навчання учнів у других класах здійснюється вербально;
- формувальне оцінювання є невід'ємним складником освітнього процесу та здійснюється постійно;
- метою формувального оцінювання є відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального досвіду як основи

компетентності, забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку особистості;

- формувальне оцінювання передбачає організацію вчителем діяльності учнів щодо усвідомлення ними цілей та очікуваних результатів навчання, способів їх досягнення та визначення подальших навчальних дій щодо покращення досягнень за результатами зворотного зв'язку;

- застосування формувального оцінювання вможливує розв'язання таких освітніх завдань:

- ✦ підтримання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів;

- ✦ сприяння оптимальному темпу здобуття освіти учнів;

- ✦ формування в учнів упевненості в собі, усвідомлення своїх сильних сторін;

- ✦ формування в учнів рефлексивного ставлення до власних помилок і розуміння їх як невід'ємних етапів на шляху досягнення успіху;

- ✦ забезпечення постійного зворотного зв'язку щодо сприйняття та розуміння учнями навчального матеріалу;

- ✦ здійснення діагностування особистісного розвитку та навчальних досягнень учнів на кожному з етапів навчання;

- об'єктами формувального оцінювання є процес навчання учнів, а також результат навчальної діяльності на певному етапі навчання.

Особливості методичного забезпечення використання формувального оцінювання в початковій школі внаормовані в таких документах, як:

- лист МОН України від 18.09.18 року № 1/9-565 «Щодо методичних рекомендацій для експериментальних закладів освіти»;

- лист МОН України від 14.08.19 року № 1/9-513 «Щодо методичних рекомендацій для 3 класів експериментальних закладів загальної середньої освіти»;

- лист МОН України від 11.08.20 року № 1/9-40 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти в 2020/2021 навчальному році».

Закон України «Про освіту» (2017 рік) серед прав здобувачів освіти гарантує право на справедливе та об'єктивне оцінювання результатів навчання (ст. 53).

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020 рік) це право викладене в такій редакції: «Кожен учень має право на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання незалежно від виду та форми здобуття ним освіти» (ст. 17, п. 1).

Крім того, цей закон легітимізував формувальне оцінювання як обов'язкове для використання в освітньому процесі середньої освіти:

«Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є **форму-вальне** (курсив наш), поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання» (ст. 17, п. 2).

Отже, упровадження в освітній процес української школи, зокрема такого складника системи освіти, як початкова, формувального оцінювання відповідає основним світовим тенденціям оновлення системи оцінювання:

- поступової передачі контрольних механізмів від учителя до здобувача освіти;
- переходу від контролю констатувального до контролю діагностувального, процесуального;
- акцентування на мотиваційній функції контролю та оцінювання як невід'ємного складника освітнього процесу;
- забезпечення ефективного «зворотного зв'язку», що дозволяє здійснювати управління якістю освіти на підставі отриманої інформації про засвоєння здобувачами освіти запланованих результатів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Здійсніть порівняльний аналіз європейського й вітчизняного підходів до впровадження формувального оцінювання.
2. Визначте, яким тенденціям європейського досвіду на цьому етапі відповідає вітчизняна практика, а яким – ні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 07.08.2020).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 07.08.2020).
3. Постанова Кабінету міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p> (дата звернення: 07.08.2020).
4. Розпорядження Кабінету міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p> (дата звернення: 07.08.2020).
5. Наказ МОН України від від 13.07.2017 № 1028 «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних

закладів». URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/nakaz-MON.pdf> (дата звернення: 07.08.2020).

6. Наказ МОН України від 20.08.2018 № 924 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі». URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/61761/ (дата звернення: 07.08.2020).

7. Наказ МОН України від 27.08.2019 № 1154 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу» URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65481/ (дата звернення: 07.08.2020).

8. Лист МОН України від 23.08.17 року № 1/9-450 «Щодо методичних рекомендацій для експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів». URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/57230/ (дата звернення: 07.08.2020).

9. Лист МОН України від 18.09.18 року № 1/9-565 «Щодо методичних рекомендацій для експериментальних закладів освіти». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/5%201_9-565.pdf (дата звернення: 07.08.2020).

10. Лист МОН України від 14.08.19 року № 1/9-513 «Щодо методичних рекомендацій для 3 класів експериментальних закладів загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukschool/08/29/3-klas-nush.pdf> (дата звернення: 07.08.2020).

11. Лист МОН України від 11.08.20 року № 1/9-40 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-provikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci> (дата звернення: 15.08.2020).

12. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/> (дата звернення: 07.08.2020).

13. Нова українська школа : основи стандарту освіти. URL: <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/nova-schkola1-pantone-363-EC-1.pdf> (дата звернення: 07.08.2020).

14. Політична пропозиція до проекту Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: [http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-\(2016-rik\).html](http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-(2016-rik).html) (дата звернення: 08.08.2020).

1.3. Формувальне оцінювання: сутнісні характеристики, закономірності й особливості впровадження в освітній процес початкової школи

На сучасному етапі у вітчизняній теорії і практиці освіти вкрай актуальною є проблема організації контролю та оцінювання як ефективного інструменту забезпечення якості освіти, розв'язання якої, як свідчить аналіз передового зарубіжного досвіду, неможливе без впровадження в освітній процес такого виду оцінювання, як формувальне.

Незважаючи на те, що ідея формувального оцінювання у вітчизняній практиці з'явилася ще за часів української освіти в межах радянської школи (у 80-х рр. минулого століття як поняття «формативне оцінювання»), вона була затребувана виключно на рівні індивідуальної ініціативи окремих учених чи педагогів-практиків.

Основною умовою ефективного впровадження формувального оцінювання є вмотивованість педагога, який повинен усвідомлювати, що формувальне оцінювання принципово відрізняється від традиційного низкою критеріїв.

По-перше, змінюється суб'єкт оцінювання. Учитель перестає бути єдиним суб'єктом оцінювання, повноваження оцінки делегуються самому здобувачу освіти, учитель не тільки здійснює оцінювання, а й організовує його як діяльність учнів з оцінювання, само- та взаємооцінювання, що відповідає сучасним тенденціям зміни ролей педагога в освітньому процесі.

Отже, при традиційному оцінюванні домінує зовнішня оцінка, у формувальному – внутрішня оцінка самого здобувача освіти.

По-друге, змінюється об'єкт оцінювання. Якщо традиційне оцінювання зосереджувалось на знаннях, уміннях і навичках, то формувальне – на складному комплексі, який включає:

а) об'єктивні результати навчальної діяльності (предметні знання, уміння, навички, досвід виконання способів діяльності, предметні компетентності);

б) суб'єктивні надбання особистості – досвід виконання творчої діяльності, загальнонавчальні та надпредметні вміння, особистісні якості учнів (довільність регуляції діяльності й поведінки; характер рефлексії, здатність до аналізу, наявність внутрішнього плану дій, пізнавального ставлення до дійсності), ціннісні ставлення тощо.

Об'єктом оцінювання є компоненти компетентності, яка Законом України «Про освіту» визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та або подальшу навчальну діяльність.

По-третє, змінюється форма оцінювання – з бальної на вербальну, словесну, описову.

Навчальні досягнення учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти з усіх навчальних предметів підлягають виключно словесному оцінюванню. Учителю може використовувати як усні, так і письмові оцінні судження, які характеризують процес навчання і відображають кількісний і якісний його результати. Недопустимою є заміна оцінок іншими зовнішніми атрибутами (зірочками, сонечками тощо), оскільки вони лише підміняють бальну форму.

По-четверте, змінюється характер оцінювання:

а) традиційне оцінювання орієнтоване на оцінювання кінцевого результату (тобто є підсумковим (сумативним)), формувальне – на оцінювання процесу навчання;

б) традиційне оцінювання є узагальненим (передбачає отримання звіту про результати навчання учнів порівняно з ідеалами – обов'язковими результатами навчання на рівні стандарту / програми, ранжування учнів за рівнем наближення до обов'язкового освітнього результату), формувальне – індивідуалізованим (передбачає отримання більш повної картини навчання кожного учня, зокрема його поступу в досягненні освітніх цілей).

Використання формувального оцінювання дозволить відстежувати особистісний розвиток дитини та хід опановування навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати як індивідуальну освітню траєкторію, так й індивідуальну траєкторію розвитку особистості.

Законом України «Про освіту» поняття «індивідуальна освітня траєкторія» визначено як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктивної діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їхньої складності, методів і засобів навчання.

По-п'яте, відповідно до змін за викладеними вище критеріями змінюється ієрархія видів контролю: замість підсумкового (тематичного, семестрового, річного) на перший план виходить оцінювання за принципом «тут і зараз» (скрінг – одномоментна оцінка) на будь-якому етапі уроку, відбувається інтегрування оцінювання в усі педагогічні ситуації.

По-шосте, на відміну від усталеного підходу до оцінювання, за якого останнє розглядалось як дія, що виконується однією людиною – переважно вчителем, у сучасних умовах перевага надається двосторонньому процесу, який передбачає активну взаємодію вчителя з учнем.

Роль учителя починає мати на меті діалог з особою, яка оцінюється, для того, щоб точніше визначити рівень її досягнень і потенційні

можливості та обговорити варіанти покращення ситуації; суб'єкт-об'єктні відносини між учителем та учнями змінюються на суб'єкт-суб'єктні, що відповідає сутності й змісту педагогіки партнерства.

По-сьоме, як результат усіх викладених вище змін, змінюється сутність оцінювання, його цільове призначення – замість «оцінювання навчання» здійснюється «оцінювання для навчання». Оцінювання набуває яскраво вираженого характеру процесу, який:

- а) є циклічним;
- б) включає такі компоненти кожного циклу:
  - збір інформації;
  - аналіз отриманої інформації;
  - планування дій;
  - реалізація запланованих дій;
  - рефлексія процесу й результату здійснених дій.

Отже, система формувального оцінювання спрямована на отримання інформації, яка дозволяє:

- учням – набути впевненості у своїх можливостях,
- батькам – відстежувати процес і результат навчання, виховання і розвитку своєї дитини,
- учителям – оцінити успішність власної педагогічної діяльності.

Оцінювання перетворюється на процес збору даних з метою прийняття рішень, стає системою пов'язаних між собою рішень і дій, тобто традиційне оцінювання є ретроспективним, а формувальне – перспективним.

Порівняння викладених вище сутнісних особливостей традиційного й формувального оцінювання дозволяє зробити висновок, що саме формувальне оцінювання відповідає компетентнісному, особистісно орієнтованому та діяльнісному підходам, які згідно з Концепцією «Нова українська школа» проголошені як основа реформування змісту освіти.

Узагальнення відмінностей традиційного й формувального оцінювання подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційного й формувального оцінювання

Критерій порівняння	Традиційне оцінювання	Формувальне оцінювання
Основний суб'єкт оцінювання	Учитель (домінує зовнішня оцінка)	Учень (домінує внутрішня оцінка)
Об'єкт оцінювання	Знання, уміння і навички	Складники компетентності + конкретні дії учня
Форма оцінювання	Бальне	Вербальне, описове

Критерій порівняння	Традиційне оцінювання	Формувальне оцінювання
Характер оцінювання	Підсумкове (орієнтоване на оцінювання кінцевого результату); узагальнене	Процесуальне; індивідуалізоване
Основний вид контролю	Підсумковий (тематичний, семестровий, річний)	Поточний (оцінювання за принципом «тут і зараз»)
Особливості оцінювання як дії	Моносуб'єктність дії	Полісуб'єктність дії (взаємодія)
Цільове призначення	Оцінювання навчання	Оцінювання для навчання
Спрямованість оцінювання	Ретроспективне оцінювання	Перспективне оцінювання

Формувальне оцінювання в початковій школі має на меті:

- підтримати навчальний поступ учнів;
- формувати в дитини впевненість у собі, наголошуючи на її сильних сторонах, а не на помилках;
- аналізувати хід реалізації навчальної програми й ухвалювати рішення щодо коригування програми й методів навчання відповідно до індивідуальних потреб учня / учениці.

Така мета визначає особливості системи формувального оцінювання освітніх результатів молодшого школяра:

- комплексний підхід до оцінки результатів освіти (оцінка предметних, метапредметних та особистісних результатів початкової освіти);
- використання в якості змістовної і критеріальної бази оцінки вимог до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів початкової школи, визначених Державним стандартом початкової освіти для першого (1–2 класи) та другого (3–4 класи) циклів навчання; очікуваних результатів освоєння освітніх програм початкової освіти;
- включення учнів в активну контрольно-оцінну діяльність;
- оцінка успішності засвоєння змісту окремих навчальних предметів на основі системно-діяльнісного підходу, який проявляється в здатності виконання навчально-практичних та навчально-пізнавальних завдань;
- оцінка динаміки освітніх досягнень учнів;
- поєднання зовнішньої і внутрішньої оцінки як механізму забезпечення якості освіти;
- використання персоналізованих процедур з метою підсумкової оцінки й атестації учнів і неперсоналізованих процедур з метою оцінки стану й тенденцій розвитку системи освіти, а також в інших атестаційних цілях;
- рівневий підхід до розробки планованих результатів, інструментарію і представлення даних;

- використання накопичувальної системи оцінювання (портфоліо), що характеризує динаміку індивідуальних освітніх досягнень молодших школярів;
- використання поряд зі стандартизованими письмовими або усними роботами таких методів оцінки, як проекти, практичні роботи, творчі роботи, самоаналіз і самооцінка, спостереження тощо.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Визначте критерії порівняння традиційного й формувального оцінювання. Здійсніть порівняльний аналіз цих видів оцінювання.
2. Охарактеризуйте циклічний характер формувального оцінювання.
3. Проаналізуйте власний досвід педагогічного оцінювання. Визначте, наскільки він відповідає циклічному характеру формувального оцінювання.
4. Проаналізуйте зміст мети формувального оцінювання в початковій школі. Обґрунтуйте власну згоду / незгоду із запропонованим розумінням.
5. Визначте особливості системи формувального оцінювання освітніх результатів молодшого школяра.
6. Охарактеризуйте зміст традиційних функцій оцінювання при використанні формувального оцінювання. Порівняйте зі змістом функцій та якістю їх реалізації під час використання традиційного оцінювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 07.08.2020).
2. Постанова Кабінету міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п> (дата звернення: 07.08.2020).
3. Розпорядження Кабінету міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-р> (дата звернення: 07.08.2020).
4. Наказ МОН від 20.08.2018 № 924 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі». URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/61761/ (дата звернення: 07.08.2020).
5. Наказ МОН України від 27.08.2019 № 1154 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів

другого класу» URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65481/ (дата звернення: 07.08.2020).

6. Лист МОН від 23.08.17 року № 1/9-450 «Щодо методичних рекомендацій для експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів». URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/57230/ (дата звернення: 07.08.2020).

7. Вілмут Дж. Оцінювання для навчання : навч. посіб. / за ред. І. Є. Булах, М. Р. Мруги. Київ : Майстер-клас, 2007. 170 с.

8. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : монографія / Савченко О. Я. та ін. Київ : Педагогічна думка, 2012. 192 с.

9. Кабан Л. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі // Електронне наукове фахове видання «Народна освіта». URL: <https://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/992> (дата звернення: 07.08.2020).

10. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/> (дата звернення: 07.08.2020).

11. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Формувальне оцінювання : від теорії до практики // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. № 6. С. 45–57.

12. Нова українська школа: основи стандарту освіти. URL: <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/nova-schkola1-pantone-363-EC-1.pdf> (дата звернення: 07.08.2020).

13. Нова українська школа. Порадник для вчителя. URL: <https://osvita.ua/school/reform/59430/> (дата звернення: 07.08.2020).

14. Онопрієнко О. В. Технологія конструювання інструментарію формуального оцінювання навчальних досягнень учнів першого та другого класів // Український педагогічний журнал. 2019. № 1. С. 77–85.

15. Онопрієнко О. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів : сутність і методика здійснення // Український педагогічний журнал. 2016. № 4. С. 36–42.

16. Пинская М. А. Формирующее оценивание : оценивание в классе : учебн. пособие. Москва : Логос, 2010. 264 с.

17. Полякова О. Реалізація компетентнісного підходу в оцінювальній діяльності вчителя початкових класів // Рідна школа. 2013. № 11. С. 69–72.

18. Фишман И. С., Голуб Г. Б. Формирующая оценка образовательных результатов учащихся : методическое пособие. Самара : Учебная литература, 2007. 244 с.

19. Формативное оценивание на уроках. Практическое пособие для учителя / сост. Р. Х. Шакиров и др. Бишкек : Билим, 2012. 76 с.

20. Щербак О. І., Софій Н. З., Бович Б. Ю. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень : навчально-методичний посібник / за наук. ред. О. І. Щербак. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 136 с.

1.4. Психолого-етичний аспект формувального оцінювання

Кожного року сотні тисяч дітей уперше переступають поріг українських шкіл і починають опановувати важливу для себе й значущу для соціуму роль учня / учениці, очікуючи, як актори, аплодисментів за її виконання.

Такими аплодисментами для дитини, а також для її батьків, є оцінка, яка може стати як стимулом до освітнього зростання, так і причиною невпевненості в собі, підвищеної тривожності, втрати інтересу до навчання тощо.

На рівні педагогічної теорії оцінка / оцінювання – невід’ємний складник освітнього процесу, механізм визначення його якості.

На рівні свідомості індивіда оцінка – еквівалент його цінності для інших, тому проблема гармонізації відносин «дитина – соціальний інститут освіти» при оцінюванні є особливо актуальною.

Психолого-педагогічне значення педагогічної оцінки вивчалось свого часу багатьма дослідниками, зокрема Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєвим, Т. Боровковою, Д. Колесовим, А. Марковою, І. Моревим, Г. Цукерман та ін.

Зокрема Ш. Амонашвілі дуже влучно зауважував: «Оцінка, якій приписується лише безневинна роль простого відбивача і фіксатора результату оцінювання, на практиці стає для дитини джерелом радості або горя... Не помічати цієї дійсності – означає припуститися серйозного психологічного прорахунку в аналізі оцінного боку навчання».

Такі науковці, як Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, А. Лурія, А. Маркова, С. Шацький, А. Ліпкіна та ін., у своїх працях, акцентуючи на різних підходах до контролю та оцінювання, зосереджували увагу на психологічних особливостях оцінювання, на його позитивному чи негативному впливі на навчальний процес та на розвиток особистості школяра.

Результатом наукових розвідок став висновок, що педагогічна оцінка виконує дві найважливіші функції: співвіднесення та мотивації. У своїй першій функції педагогічна оцінка виступає як індикатор певних результатів і рівня досягнень у навчальній діяльності.

Мотиваційна функція педагогічної оцінки пов’язана зі спонукальним впливом на особистість учня, викликаючи істотні зрушення в самооцінці, рівні її домагань, у поведінці, у способах навчальної роботи, у системі відносин між усіма учасниками освітнього процесу.

Під впливом цих зрушень прискорюються або вповільнюються темпи психічного розвитку, відбуваються якісні перетворення в структурі інтелекту, особистості та пізнавальній діяльності дитини.

Відповідно, другий висновок, отриманий науковцями й педагогами-практиками: у психолого-педагогічному стосунку в педагогічній оцінці особливо важливою є мотиваційна функція.

Для оптимізації зазначених функцій оцінки в умовах початкової школи на сучасному етапі важливим є:

- розуміння співвідношення виділених Д. Колесовим трьох векторів смислу педагогічної оцінки:

- 1) оцінка як механізм (оцінювання);
- 2) оцінка як процес (оцінювання);
- 3) оцінка як результат (власне оцінка);

- заміна бальної оцінки оцінювальними судженнями (або обмеження першої форми оцінювання на користь другої).

Відмова від бального еквіваленту оцінки як результату відповідає фундаментальному принципу педагогіки – принципу природовідповідності: ґрунтується на врахуванні вікових особливостей дитини, а також адаптаційних процесів, пов'язаних з освоєнням нею нової соціальної ролі – учня та нового виду діяльності – навчальної.

Розуміння дитиною поставленої вчителем оцінки, як зазначав Д. Ельконін, приходить не одразу, а без такого розуміння діалог учителя та учня з приводу оцінки схожий на розмову двох глухих людей.

Водночас відмова від оцінювання взагалі, особливо в початковій школі, означає відсутність орієнтирів для дитини в просуванні до освітніх досягнень, стимулу до навчання, виховання і розвитку.

Свого часу Б. Ананьєв писав, що відсутність оцінки є найгірший вид оцінки, оскільки цей вплив не орієнтувальний, а дезорієнтувальний, не позитивно стимулювальний, а депресувальний об'єкт, що спонукає людину робити власну самооцінку не на основі об'єктивної оцінки, у якій відображено дійсні його знання, а на досить суб'єктивних тлумаченнях натяків, незрозумілих ситуацій, педагогів і учнів.

У процесі експериментального дослідження впливу оцінки на навчальну діяльність учня та на його самооцінку А. Ліпкіна виявила, що 98 % дітей хоче, щоб їхню навчальну діяльність оцінив учитель. Як приклад дослідниця наводить спостереження Джемса, у яких доведено, що в закладах освіти, які приховують бали (оцінки) у таємниці від учня, утрачається кінцева ціль праці школяра, і він часто страждає від почуття незавершеності й невідомості. Водночас цікавими, на наш погляд, є дані експерименту, у якому досліджувались три групи дітей. Перша група дітей у процесі навчання всіляко заохочувалась, діти з іншої групи – ганьбилися, а третя група – ніяк не оцінювалася. Найгіршим виявився результат у тих дітей, яких зовсім не оцінювали.

Педагогічна практика доводить, що саме оцінювальні судження активують роль оцінки як механізму, насамперед механізму розвитку дитини. На це свого часу звернув увагу Ш. Амонашвілі, який зазначив, що завдяки оцінювальним судженням інших дитина через зовнішній результат своєї діяльності буде аналізувати результат внутрішній, тобто свої успіхи й невдачі, досягнення і прогалини.

Важливим є також критерій, за яким оцінюються освітні результати дитини. У формульованому оцінюванні основним критерієм для учнів є сьогоднішній рівень досягнень («я зараз») у порівнянні з минулим («я вчорашній, я тиждень тому тощо»).

На думку Ш. Амонашвілі, краще сказати школяреві, яким він може стати, докладаючи зусиль, ніж, нехай навіть з великим жалем і співчуттям, повідомити йому, яким він не став, оскільки не проявив певних старань. Важливіше поставити йому за приклад не товариша, який досяг успіху в учінні, а свої ж поки що окремі досягнення.

Побудовані на таких засадах оцінювальні судження, на думку О. Музики, є для молодших школярів альтернативою для невинного заохочення змагальності, що нерідко провокує надмірну конкуренцію, неприязні стосунки між учнями та врешті-решт їхню невротизацію.

З погляду О. Савченко, безбальне оцінювання (оцінювальні судження) за позитивним принципом, що має на меті врахування рівня досягнень учнів, а не ступеня їхніх невдач, стимулює позитивну мотивацію навчальної діяльності.

З найменшого віку дитина перебуває в просторі оцінних суджень дорослих та інших дітей, під впливом яких формується одне з ключових психічних новоутворень – первинні етичні інстанції. Завдяки ним стає можливою ще згорнена, дихотомічна, але дуже важлива самооцінка дитини «я хороший – я поганий». У молодшому шкільному віці вона має ускладнюватись і поглиблюватись завдяки посиленому розвитку рефлексії, що спрямована на самооцінку здібностей та усвідомлення можливостей їхнього розвитку.

Самооцінка є здатністю оцінювати себе й аналізувати наслідки. Самооцінка – істотний інструмент підтримки самостійності учнів та їхньої незалежності від впливу вчителів. Учні, які можуть реально оцінити себе, отримують чітку картину власних досягнень і менше почувають невпевненість. Вони будуть менше залежати від зворотної реакції та похвали й зможуть адекватніше реагувати на зауваження вчителів.

Самооцінка й оцінка інших не обов'язково мають збігатись, але повинні оголошуватись на спільних зустрічах, аналізуватись та обговорюватись. Учень не може бачити себе очима вчителя, тому різні точки зору мають бути викладені та обговорені. Так можна усунути непорозуміння, «вузькі» місця та труднощі в оцінюванні. Крок за кроком учні мають

учитися оцінювати власну компетентність, реагувати у відповідь, сприймати оцінку інших та обговорювати її.

Завдяки такому покроковому підходу до самооцінки учні відповідно сприймають оцінку інших, а головне, за оцінкою експертів, завдяки безперервному зіставленню зовнішнього (сприйняття іншими) та внутрішнього оцінювання (самосприйняття), самооцінка стає більш об'єктивною, в учнів збільшується такий показник, як відповідальність за результати індивідуальної участі в освітньому процесі (див. рис. 1).

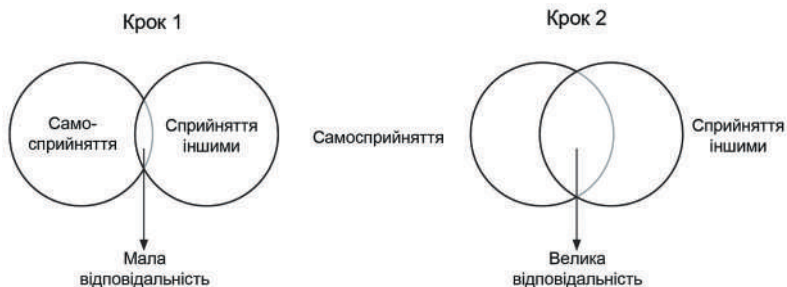

Рис. 1. Становлення об'єктивної самооцінки й самостійності учнів

Формувальне оцінювання розглядають як ефективний механізм профілактики й мінімізації шкільної тривожності, яку психологи все частіше виявляють в учнів. За оцінкою експертів, найбільший страх у школі – це страх перевірки, отже, шкільна тривожність напряму пов'язана з оцінюванням та оцінками, причому тривожним може бути й «відмінник», і «двієчник». Дитина може боятися не відповідати очікуванням навколишніх, іноді виникає страх самовираження, страх перед конкретним учителем, з яким пов'язаний негативний досвід оцінювання.

Будь-яке оцінювання справляє серйозний емоційний вплив на того, кого оцінюють. Етичний аспект оцінювання має велике значення, адже процес оцінювання не є нейтральним, бо завжди містить елементи суб'єктивізму, тому завжди є принциповим: хто оцінює, застосовуючи які засоби, за яких умов відбувається цей процес – усі аспекти мають значення і є впливовими.

З урахуванням принципової значущості контролю та оцінювання для забезпечення якості освіти в Україні відбувається певне встановлення цього невід'ємного складника освітнього процесу як загалом, так і в частині впровадження формувального оцінювання, зокрема в таких документах, як наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2018 № 924 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі»,

лист МОН від 23.08.17 року № 1/9-450 «Щодо методичних рекомендацій для експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів» та ін.

Насамперед контрольно-оцінювальну діяльність необхідно спрямовувати на формування позитивної самооцінки учнів. За сприятливих умов навчання і виховання в дітей починає формуватися адекватна самооцінка, яка стосується їхніх особистісних якостей, досягнень і можливостей. Створюючи такі умови, слід урахувувати індивідуальні особливості кожного учня.

Формувальному оцінюванню підлягає процес навчання учня, зорієнтований на досягнення визначеного очікуваного результату. Метою такого оцінювання є формування в дитини впевненості в собі, у своїх можливостях; відзначення будь-якого успіху; акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках; діагностування досягнення на кожному з етапів навчання; адаптування освітнього процесу до здатностей дитини; виявлення проблем і вчасне запобігання їх нашаруванню; стимулювання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів; запобігання побоюванням помилитися.

Формувальне оцінювання має мотивувати й надихати дитину на навчальну діяльність, вияв власних здобутків та сприяти формуванню навичок застосування знань і вмінь під час виконання практико орієнтованих завдань.

Невід'ємним складником оцінювальної діяльності є вироблення в учнів здатності самостійно оцінювати власний прогрес. Для організації самоконтролю можна використовувати різноманітні техніки, які є цікавими для дітей способом оцінювання власних досягнень і потреб. Здійснення зворотного зв'язку з учнями в процесі оцінювання кожної виконаної роботи має орієнтувати їх на успіх, підтримувати й надихати на саморозвиток і вдосконалення. Так виявляється формувальний характер контролю та оцінювання особистісного розвитку учнів і хід набуття ними навчального досвіду й компетентностей.

Для дітей із заниженою самооцінкою, сором'язливих, пасивних дуже важливими й значущими є похвала, захочення. Вони допомагають зняти негативний вплив невпевненості в собі, тоді як осуд посилює його. Таким дітям важливо дати можливість реально досягати гарних результатів у роботі, а потім допомогти правильно їх оцінити та в коректній формі привернути увагу однокласників.

Дітей з виявленою завищеною самооцінкою, які зазвичай схильні до демонстративності та домінування, треба вчити стриманості, толерантного ставлення до однолітків, формувати в них критичну оцінку власних досягнень.

Важливо не протиставляти дітей одне одному. Стимулювальним буде лише порівняння роботи (відповіді, дії тощо) з тим, як працювала дитина

раніше, проте доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці розвитку певних умінь учнів. Про невдачі, проблеми в навчанні необхідно говорити з учнем лише індивідуально, аби не створювати ситуації колективної зневаги до дитини.

Водночас доцільно вчити дітей взаємооцінювання, колективному оцінюванню, при цьому формувати вміння коректно висловлювати думку про результат роботи однокласника, давати поради щодо покращення результату. Це активізує навчальну роботу, сприяє розвитку критичного мислення, формуванню адекватного ставлення до зауважень, рекомендацій, зміцнює товариськість та відчуття значимості кожного в колективі.

За умови впровадження формуального підходу більшого значення, з погляду О. Онопрієнко, набувають діагностувальна, прогностична, мотиваційна, розвивальна, навчальна, коригувальна та виховна функції.

Діагностика результатів опанування матеріалу на певному етапі навчання дає змогу виявити проблеми в засвоєнні учнем змісту та за наявності таких вчасно запобігти їхньому нашаруванню під час розгляду нового матеріалу.

Прогностичність контролю забезпечить можливість з'ясувати індивідуальні можливості учня в опануванні змістом на підставі попереднього навчання, дібрати відповідний для нього темп засвоєння матеріалу й рівень його складності, передбачити адекватні методи та форми пізнавальної і практичної діяльності, дібрати необхідне дидактичне забезпечення.

Мотиваційний компонент діяльності позначатиметься на активізації вже здобутого навчального досвіду учня, стимулюванні прагнення використовувати й розвивати вже набуте до бажаного рівня, на усвідомленні школярем необхідності систематичного контролю процесу засвоєння нового матеріалу, на інтересі до пізнання нового.

Розвивальна функція забезпечує усвідомлення кожним учнем особливостей розвитку його учіння, удосконалення загальнонавчальних умінь школяра, пов'язаних із самоконтролювальною діяльністю на основі здатності аналізувати, узагальнювати й оцінювати результати опанування змістом.

Навчальна функція має на меті таку організацію виконання учнем навчальних завдань різного рівня складності, за якої дитині надається можливість самостійно відшукувати помилки або неточності, пояснювати їхню природу, виправляти їх. Саме так підвищується якість засвоєння навчального матеріалу, з'ясовуються резерви для вдосконалення.

Коригувальний компонент контролю та оцінювання дає змогу на основі аналізу ходу формування знань та умінь учня, динаміки його навчальних досягнень своєчасно реагувати на недоліки процесу, виявляти причини недостатнього розуміння навчального матеріалу, управляти його засвоєнням, вчасно запобігати неуспішності.

Виховний аспект виявляється у формуванні ціннісних якостей особистості, пов'язаних зі становленням самосвідомості, бажанням учитися і наполегливо працювати над собою, відсутністю побоювання помилитися, самоутвердженням і переконанням у власних можливостях і здібностях.

Упровадження формувального оцінювання, з одного боку, вимагає певної загальної культури оцінювання вчителя, а з іншого, – сприяє формуванню такої культури.

Сутнісними ознаками загальної культури оцінювання вчителя є:

- 1) ставлення до учня як рівноправного партнера, основного суб'єкта освітнього процесу;
- 2) розгляд формувального оцінювання як центрального компонента освітнього процесу;
- 3) обов'язкове врахування формувального оцінювання під час планування уроків;
- 4) ставлення до використання формувального оцінювання як ключового професійного вміння;
- 5) систематична робота щодо самовдосконалення в цьому напрямі.

Основи культури оцінювання полягають у прозорості, узгодженості, раціональній аргументованості, відповідальності й чесності, адже зазвичай оцінювання не має серйозних соціальних наслідків, допоки його показники не впливають на обставини життя і кар'єрні перспективи особи, чия компетентність підлягає оцінюванню.

Отже, загалом використання формувального оцінювання в єдності технологічного й психолого-етичного аспектів:

- змінює акценти в системі функцій оцінювання;
- оптимізує їхню взаємодію і взаємовплив, що забезпечує сфокусований, посилений ефект оцінки;
- оптимізує роль оцінки як механізму впливу на дитину як особистість та її освітню діяльність.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Охарактеризуйте аспекти (вектори) смислу педагогічної оцінки.
2. Охарактеризуйте зміни в співвідношенні цих аспектів в умовах формувального оцінювання.
3. Доведіть або спростуйте думку, що відмова від бального еквівалента оцінки в початковій школі відповідає педагогічному принципу природовідповідності.
4. Обґрунтуйте вірогідність негативних психологічних наслідків бального оцінювання для дітей молодшого шкільного віку.

5. Охарактеризуйте механізми становлення об'єктивної самооцінки й самостійності учнів в умовах формувального оцінювання.

6. Визначте основні психолого-етичні вимоги до оцінювання освітніх досягнень учнів початкової школи, закріплені в нормативно-правовій регламентації Нової української школи.

7. Охарактеризуйте сутнісні ознаки загальної культури оцінювання вчителя, обґрунтуйте її роль у мінімізації негативних психологічних наслідків для дитини як здобувача освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2018 № 924 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі». URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/61761/ (дата звернення: 07.08.2020 року).

2. Наказ МОН України від 27.08.2019 № 1154 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу». URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65481/ (дата звернення: 07.08.2020 року).

3. Лист МОН від 23.08.17 року № 1/9-450 «Щодо методичних рекомендацій для експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів». URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/57230/ (дата звернення: 07.08.2020 року).

4. Амонашвили Ш. А. Основы гуманной педагогики : в 20 кн. Москва : ООО «Амрита», 2012. Кн. 4. Про оценки. 420 с. URL: <http://iknigi.net/avtor-shalva-amonashvili/95128-osnovy-gumannoy-pedagogiki-kniga-4-ob-ocenkah-shalva-amonashvili/read/page-1.html> (дата звернення: 27.08.2020 року).

5. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников : Экспериментально-педагогическое исследование. Москва : Педагогика, 1984. 296 с.

6. Ананьев Б. Г. Психология педагогической оценки // Избранные педагогические труды : В 2-х т. Т. II. Москва : Педагогика, 1980. С. 128–271.

7. Біляковська О. Психологічні аспекти оцінювання успішності учнів // Вісник Львівського університету. Серія : Педагогічна. 2012. Вип. 28. С. 53–58.

8. Завдання і ключові питання оцінювання досягнень учнів, учителів і шкіл. URL: <http://www.living-democracy.com.ua/textbooks/volume-1/part-2/unit-5/chapter-2/> (дата звернення: 27.08.2020 року).

9. Эльконин Д. Б. Психология обучения младшего школьника // Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1989. С. 220–258.

10. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: навчально-методичний посібник. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 102 с.
11. Колесов Д. В. Оценка (психология и прагматика оценки). Москва : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. 816 с.
12. Лутченко Л. І., Пасічник Н. О. Основи педагогічного оцінювання : Навчально-методичний посібник. Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2012. 72 с.
13. Музика О. О., Топольницька О. О. Оцінювання навчальних досягнень першокласників : психологічні аспекти // Молодий вчений (серія «Психологічні науки»). 2017. № 1 (41). С. 238–241.
14. Онопрієнко О. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів : сутність і методика здійснення // Український педагогічний журнал. 2016. № 4. С. 36–42.
15. Онопрієнко О. Функції контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у системі уроків // Початкова школа. 2016. № 12. С. 56–57.
16. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися // Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 85–95.
17. Савченко О. Формування у молодших школярів умінь самоконтролю і самооцінки // Початкова школа. 2015. № 4. С. 1–4.
18. Творчий підхід до оцінювання знань учнів у початковій школі. URL : <https://vseosvita.ua/library/tvorcij-pidhid-do-ocinuvanna-znan-ucniv-v-pocatkovij-skoli-11174.html> (дата звернення: 27.08.2020 року).
19. Хоружа Л. Молодший школяр як суб'єкт етичного впливу // Початкова школа. 2004. № 1. С. 5–8.
20. Цукерман Г. А. Оценка без отметки. Москва-Рига : Эксперимент, 1999. 136 с.

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

2.1. Формувальне оцінювання як педагогічна технологія

Проблема технологічного забезпечення формувального оцінювання в початковій ланці освіти є особливо актуальною у зв'язку з тим, що:

1) згідно з Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» початкова освіта першою вступила в процес реформування;

2) відповідно до наказу МОН від 20.08.2018 № 924 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі» освітні досягнення молодших школярів не підлягають бальному оцінюванню;

3) об'єкти оцінювання – молодші школярі – відрізняються цілою низкою особливостей психофізіологічного, психічного, когнітивного, емоційного й соціального характеру.

На початку роботи вчитель може орієнтуватися на низку запитань, які слугують орієнтирами для конструювання моделі формувального оцінювання:

- *Для чого потрібно оцінювання?*

Відповідь. Для визначення сильних сторін дитини, розуміння змісту й методів навчання, сприяння успішності дитини, розвитку саморефлексії в дітей, визначення дітей, яким потрібно більше підтримки, кращого розуміння батьками, адміністрацією школи прогресу дитини.

- *Хто оцінює?*

Відповідь. Потрібно пам'ятати, що досягнення учня оцінює не лише вчитель, а й учень має оцінювати власні досягнення, а також досягнення інших учнів.

- *Як оцінювати?*

Відповідь. Оцінювання проводиться на основі розроблених та затверджених критеріїв, які вчитель має пояснити учням на початку навчання.

- *Що оцінювати?*

Відповідь. Уміння репрезентувати набуті знання, спосіб виконання завдань, результати та спосіб їх досягнення, рівень опанування учнями компетентностей тощо.

- *Яка мета оцінювання?*

Відповідь. Діагностувати складнощі; мотивувати, підтримувати успіхи в досягненні навчальних цілей.

- *Коли оцінювати?*

Відповідь. Перед початком та в процесі навчання.

Для забезпечення системи формувального оцінювання вчитель може спиратися на модель вимірювання освітніх досягнень учнів, запропоновану командою міжнародного освітнього проекту «Живемо в демократії» («Living-democracy»).

Різні виміри оцінювання досягнень учнів містять три рівні.

Вимір 1 – Підходи: учні можуть оцінити себе (самооцінка) або можуть бути оцінені іншими (стороння оцінка).

Вимір 2 – Форми: оцінювання може мати три різних форми: оцінювання навчального процесу, оцінювання навчальних досягнень та перспективи. Кожна форма має свої переваги й недоліки.

Вимір 3 – Стандартний підхід: для оцінки вчитель може орієнтуватись на індивідуальні стандарти (учень), цільові стандарти (мета навчання) або на соціальні стандарти (позиція учня в класі). Такий підхід, що базується на стандартах, впливає на майбутнє навчання учня.

Взаємозалежність трьох вимірів демонструє кубічна модель на *рис. 2*.

Форми оцінювання – Вимір 2

Рис. 2. Модель вимірювання (оцінювання) освітніх досягнень учнів

Використання формувального оцінювання на конкретному уроці буде ефективним за умови дотримання вчителем певного алгоритму діяльності:

1. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.
2. Ознайомлення учнів з критеріями оцінювання.
3. Забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання.
4. Створення ефективного зворотного зв'язку.
5. Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).
6. Коригування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Цей алгоритм розроблено в педагогічній літературі й закріплено в методичних рекомендаціях щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу (додаток до наказу МОН від 20.08.2018 № 924).

Оскільки мета є системоутворювальним елементом будь-якої діяльності, то для ефективного використання потенціалу формувального оцінювання вчителю необхідно спиратися на науково обґрунтовані вимоги до мети уроку й технології її визначення:

1. Формулювання цілей за принципом **SMART**.

Мета повинна бути:

Specific – конкретною;

Measurable – вимірною;

Achievable – досяжною;

Relevant – відповідною об'єктивно визначеному змісту навчання і рівню готовності класу / групи / учня на цей момент з орієнтацією на зону найближчого розвитку, за Л. С. Виготським;

Timed / Timed-bound – визначеною в часі.

2. Використання таксономії цілей і піраміди когнітивних цілей Б. Блума.

Наведемо приклади формулювання цілей до вивчення одного й того ж матеріалу / теми / проблеми, але на засадах різних підходів (традиційного й за принципом SMART).

Приклад 1.

Тема / проблема «Здоров'я ротової порожнини людини»

Мета, сформульована за традиційним підходом: учень / учениця розуміє значення гігієни ротової порожнини та дотримується відповідних правил у повсякденній практиці.

Мета, сформульована за принципом SMART: учень / учениця може ідентифікувати активний інгредієнт зубної пасти, пояснює, чому необхідно двічі на рік робити чистку зубів у стоматолога, описує, як погана гігієна ротової порожнини призводить до погіршення стану здоров'я загалом.

Приклад 2.

Тема / проблема «У світі грибів»

Мета, сформульована за традиційним підходом:

Учень / учениця знає, що світ грибів розмаїтий, розуміє їхнє значення в житті людини, знає правила поведінки в природі під час збору грибів.

Мета, сформульована за принципом SMART:

Учень / учениця знає, що гриби – особливі представники живої природи, які поєднують ознаки рослин і тварин, розрізняє основні компоненти структури гриба, класифікує гриби за різними ознаками, може пояснити, чим гриби цінні для людини, тварин і рослин, пояснює, у яких випадках гриби небезпечні для людини й чому дітям молодшого шкільного віку не можна самостійно збирати та вживати гриби.

Таксономія Б. Блума ґрунтується на об'єднанні всіх цілей навчання в три групи:

- 1) когнітивні;
- 2) цілі формування емоційно-особистісного ставлення до навколишнього світу (сприймання, інтереси, почуття, ставлення тощо);
- 3) цілі психомоторної області (навички письма, мовленнєві навички, фізичні та трудові тощо).

Відповідно, з урахуванням цільового аспекту інтегративного підходу в освіті при формулюванні цілей уроку необхідно включати всі три групи цілей навчання.

Піраміда Б. Блума є ієрархією когнітивних цілей – від найпростішої до найбільш складної (рис. 3).

Рис. 3. Піраміда когнітивних цілей навчання Б. Блума

Як ми бачимо, учений визначив шість рівнів (категорій) навчальних когнітивних цілей:

- *Знання* – перший рівень цілей навчання, адже запам'ятовування є частиною і базою для більш складних процесів порівняння, співвіднесення, реорганізації, оцінювання тощо.

▪ *Розуміння*, на думку Б. Блума, відображається в трьох типах поведінки:

- ✦ трансляції (від конкретного до абстрактного), тобто використанні інших термінів, символів у перекладі, переказуванні тощо;
- ✦ інтерпретації (реорганізація ідей, виокремлення серед відомих ідей значимих, тлумачення зв'язків, узагальнення, пояснення, стислий переказ тощо);
- ✦ перенесенні знань (прогнозування, засноване на розумінні напрямів, тенденцій, правил).

▪ *Застосування* означає такий рівень засвоєння навчального матеріалу, на якому дитина буде правильно застосовувати знання в ситуації, що є відмінною від тієї, у якій вона ці знання здобула.

▪ *Аналіз* спрямовано на виявлення окремих частин матеріалу, визначення зв'язків між ними й принципів організації, з'ясування передумов, висновків, концепцій, яких автор тексту дотримується, проте не висловлює.

▪ *Синтез* означає вміння комбінувати елементи так, щоб отримати нове ціле, що характеризується новизною та оригінальністю.

▪ *Оцінювання* – вміння оцінювати значення певного матеріалу (твердження, художнього твору, дослідницьких даних тощо) із застосуванням чітко визначених критеріїв.

Обираючи рівень когнітивної мети, учитель повинен виходити з можливостей учнів класу на цей момент.

Дотримання зазначених вище науково обґрунтованих вимог до мети уроку й технології її визначення гарантує реалізацію системи функцій мети (і, відповідно, високий рівень результату):

- надання сенсу людській активності;
- установка пріоритетів;
- планування і проектування, економія витрат;
- мобілізація, активізація;
- позитивне емоційне підкріплення;
- концентрація зусиль, організація, узгодження;
- контроль.

Як будь-яка педагогічна діяльність, упровадження формувального оцінювання повинно здійснюватись відповідно до системи принципів:

▪ гуманістичного підходу – необхідно пам'ятати, що будь-яке оцінювання справляє серйозний емоційний вплив на учня, тому необхідно:

- а) зосереджуватися на успіхах і досягненнях дитини;
- б) відмовитися від порівняння дитини з іншими дітьми;

▪ індивідуального підходу – необхідно створити умови для повнішого виявлення індивідуальних можливостей здобувачів освіти;

- систематичності – безперервне отримання вчителем інформації про навчальні досягнення учнів на кожному етапі освітнього процесу;
- своєчасності – як свідчить практика, першорядне значення має не частота, а своєчасність контролю в межах певного етапу засвоєння чи окремого уроку й усієї теми, тому рішення про оцінювання має бути прийняте тоді, коли оцінювання може досягти поставлених цілей;
- об'єктивності – чітке визначення загальних і конкретних цілей оволодіння учнями всіма компонентами змісту навчального предмета; урахування вимог до навчальних досягнень учнів з кожного предмета; обґрунтоване виділення об'єктів контролю; адекватність мети, змісту й способів перевірки вимогам програм і методик; застосування науково обґрунтованих критеріїв оцінювання навчальних досягнень, що упереджує психологічне напруження дітей;
- дієвості – забезпечення гнучкості й конструктивності в оцінюванні навчальних досягнень і використанні отриманих результатів для оптимізації освітнього процесу;
- методичної різноманітності – використання розмаїття оцінних технологій для збирання інформації.

Організація формульованого оцінювання на зазначених технологічних засадах оптимізує весь комплекс функцій оцінювання, реалізацію яких, як виявила практика, традиційне оцінювання не забезпечувало:

- **інформаційної** – доведення до основного суб'єкта освітнього процесу – учня – суспільних очікувань (обов'язкових очікуваних результатів) в адаптованому для його сприйняття вигляді (шляхом формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей);
- **діагностувальної** – визначення:
  - ✦ рівня освітніх досягнень учнів;
  - ✦ ефективності освітнього процесу;
- **прогностичної** – визначення:
  - ✦ перспектив освітньої траєкторії класу загалом та окремих учнів;
  - ✦ потреб і можливостей в оптимізації освітнього процесу;
- **коригувальної** – унесення корективів:
  - ✦ у набуті учнями освітні результати;
  - ✦ у хід освітнього процесу.
- **розвивальної** – обґрунтування оцінки, що сприяє розвитку в учнів умінь аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати; у процесі контролю знань розвиваються мислення, пам'ять, увага, мовлення учнів, навички самоаналізу й самооцінки;
- **виховної** – залучення учнів до систематичної роботи, вироблення в них вольових якостей, почуття відповідальності, формування наполегливості й цілеспрямованості, а також суб'єктності учня;

- **мотиваційної** – сприяння усвідомленню цілей навчання та шляхів досягнення цих цілей, формуванню мотивів навчання, позитивного ставлення до активної участі в освітньому процесі, усвідомленню значущості й необхідності певних освітніх результатів;
- **стимулювальної** – спонукання учнів до подальшого освітнього самовдосконалення не шляхом зовнішнього тиску, а шляхом активації механізмів самоаналізу, самооцінки, самоорганізації та самокорекції.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Проаналізуйте орієнтири для конструювання моделі формувального оцінювання.
2. Охарактеризуйте модель вимірювання освітніх досягнень учнів, запроповану командою міжнародного освітнього проекту «Живемо в демократії», як методологічну основу для побудови системи формувального оцінювання.
3. Охарактеризуйте алгоритм використання формувального оцінювання на конкретному уроці.
4. Поясніть, чому саме формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей є першим кроком у використанні формувального оцінювання.
5. Проаналізуйте систему науково обґрунтованих вимог до мети уроку й технології її визначення.
6. Охарактеризуйте систему принципів формувального оцінювання. Доведіть, що ця сукупність принципів є саме системою.
7. Доведіть або спростуйте думку, що формувальне оцінювання оптимізує весь комплекс функцій оцінювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2018 № 924 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі». URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/61761/ (дата звернення: 07.08.2020).
2. Наказ МОН України від 27.08.2019 № 1154 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу». URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65481/ (дата звернення: 07.08.2020).
3. Артюшина М. В. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навчальний посібник. URL: <http://posibniki.com.ua/catalog->

psihologiya-diyalnosti-ta-navchalniy-menedzhment---artyushina-m-v (дата звернення: 23.08.2020).

4. Вілмут Дж. Оцінювання для навчання : навч. посіб. / за ред. І. Є. Булах, М. Р. Мруги. Київ : Майстер-клас, 2007. 170 с.

5. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : монографія / Савченко О. Я. та ін. Київ : Педагогічна думка, 2012. 192 с.

6. Завдання і ключові питання оцінювання досягнень учнів, учителів і шкіл. URL: <http://www.living-democracy.com.ua/textbooks/volume-1/part-2/unit-5/chapter-2/> (дата звернення: 17.08.2020).

7. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: навчально-методичний посібник. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 102 с.

8. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/> (дата звернення: 07.08.2020).

9. Онопрієнко О. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів : сутність і методика здійснення // Український педагогічний журнал. 2016. № 4. С. 36–42.

10. Пометун Олена. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці. URL: <http://www.criticalthinking.expert/usi-materials/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuye-na-urotsi/> (дата звернення: 19.08.2020).

11. Пинская М. А. Формирующее оценивание : оценивание в классе : учебн. пособие. Москва : Логос, 2010. 264 с.

12. Полякова О. Реалізація компетентнісного підходу в оцінювальній діяльності вчителя початкових класів // Рідна школа. 2013. № 11. С. 69–72.

13. Фишман И. С., Голуб Г. Б. Формирующая оценка образовательных результатов учащихся : методическое пособие. Самара : Учебная литература, 2007. 244 с.

14. Формативное оценивание на уроках. Практическое пособие для учителя / сост. Р. Х. Шакиров, М. Ф. Кыдыралиева, Г. Н. Сахарова, А. А. Буркитова. Бишкек : Билим, 2012. 76 с.

15. Цукерман Г. А., Гинзбург Д. В. Как учительская оценка влияет на детскую самооценку? // Вестник Ассоциации «Развивающее обучение». 1999. № 6. С. 5–22.

16. Щербак О. І., Софій Н. З., Бович Б. Ю. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень : навчально-методичний посібник / за наук. ред. О. І. Щербак. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 136 с.

2.2. Техніки формувального оцінювання освітніх досягнень молодших школярів

У процесі планування уроку / заняття і вибору оцінних технологій учителю необхідно виходити з правила **«Немає простих / складних, недостатньо ефективних / більш ефективних тощо технік формувального оцінювання. Кожна техніка є ефективною за умови її доцільності й правильного використання».**

Наприклад, техніки *«Світлофор»* і *«Сигнали рукою»* є універсальними, можуть використовуватися на будь-якому етапі уроку / заняття, у будь-якій освітній ситуації.

Техніки *«Індекс-картки для узагальнення або запитань»*, *«Однохвилинне есе»* більш доцільні для використання або після етапу знайомства з новим матеріалом, або в кінці уроку / заняття / тижня.

Назва техніки *«Тижневий звіт»* говорить сама за себе – її слід використовувати для оцінки / корекції результатів навчального тижня.

Техніка *«Дві зірки й побажання»* незамінна при взаємооцінюванні.

Слід пам'ятати, що наявність достатньої кількості технік формувального оцінювання в методичній літературі не виключає творчості педагога в цьому напрямі:

а) можна запропонувати авторську техніку;

б) можна модифікувати вже наявну техніку формувального оцінювання.

Хочемо поділитися власними авторськими знахідками:

Першу ми умовно назвали *«Поговоримо / порахуємо відверто»* (апробовано на слухачах курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів і вихователів групи подовженого дня).

Техніка «Поговоримо / порахуємо відверто»

(автор – **Ларіонова Н. Б.**, доцент кафедри педагогіки та психології Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент, керівник творчої групи педагогів Луганської області *«Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти»*.)

Алгоритм:

1. Пропонуємо учням покласти зліва від себе певну кількість рахункового матеріалу (гроші (монети / купюри різного номіналу), палички Кюізенера, квасоліни, геометричні фігури (плоскі або об'ємні), гудзики тощо) – за кількістю критеріїв, які педагог буде пропонувати для оцінювання.

2. Пропонуємо низку тверджень, які характеризують об'єкт оцінювання (критерії оцінювання).

3. Якщо твердження відповідає характеристиці учня / учениці, то він / вона перекладає одну рахункову одиницю зліва направо.

4. Просимо порахувати кількість рахункових одиниць справа, наголошуємо, що це – досягнення учня / учениці на цей момент.

5. Просимо порахувати кількість рахункових одиниць зліва, наголошуємо, що це – потреби в подальших досягненнях учня / учениці, на які він / вона, безумовно, спроможний / спроможна за умови особистого бажання і певних дій.

Ця техніка є універсальною, наприклад, її можна застосовувати для самооцінки здобувачем освіти навчальних досягнень з конкретної теми / предмета, особистісних рис, ціннісних ставлень, дотримання правил поведінки (наприклад, під час роботи в парах / групах, за технологіями «Щоденні п'ять», «Щоденні три» тощо).

Техніка «Передай комплімент» (автор – **Ларіонова Н. Б.**)

Використовується для взаємооцінювання в парі / групі після виконання певного завдання.

Учитель роздає кожній парі / групі комплімент, пояснюючи, за що саме цей комплімент отримано.

Після цього учням пропонується передати комплімент один одному в парі / групі по колу з відповідним поясненням.

Модифікація цієї техніки: учитель зосереджує оцінювання на чітко окреслених критеріях (наприклад, очікувані результати) і пропонує передати комплімент за досягнення товаришами цих результатів, при цьому підкреслює, що комплімент можна передати, якщо товариш хоча б деякою мірою наблизився до цього очікуваного результату.

Техніка «Знайди відмінності»

(автор – **Стрельцова Н. М.**, методист кафедри педагогіки та психології Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, керівник творчої групи педагогів Луганської області «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти».)

Техніка використовується для самооцінювання / оцінювання вчителем / батьками навчальних досягнень учнів.

Використовується для оцінки прогресу учнів у виконанні письмових / графічних робіт, виконаних на початку попереднього й протягом поточного тижня.

Техніка «Чарівні кульки»

(автор – **Ковальова Г. В.**, учитель початкових класів Попаснянської багатопрофільної гімназії № 25 Попаснянської районної ради Луганської області, член творчої групи педагогів Луганської області «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти».)

Використовується в парній / груповій організації роботи.

Для цього необхідні повітряні кульки, наповнені гелієм (по одній на кожну групу / пару).

Перший варіант використання техніки: за допомогою кульок учитель спостерігає і контролює процес роботи учнів:

- якщо команда працює та в дітей не виникає питань, кулька знаходиться над головами дітей (прив'язана до стільця);
- якщо діти закінчили роботу й готові відповідати, кулька піднімається високо до самої стелі;
- якщо виникають труднощі й діти потребують допомоги, тоді кульку приспускають і тримають низько.

Другий варіант – кулька використовується для оцінки результатів роботи іншої пари / групи:

- робота бездоганна, не викликає питань, не вимагає доповнень – кулька піднімається високо до самої стелі;
- робота добра, ґрунтовна, але вимагає доповнень / є питання – кулька знаходиться над головами дітей (прив'язана до стільця);
- робота вимагає суттєвих доповнень / корекції – кульку приспускають і тримають низько.

Техніка «Ріка пізнання» (автор – Логінова Т. Д., учитель початкових класів Попаснянської багатопрофільної гімназії № 25 Попаснянської районної ради Луганської області, член творчої групи педагогів Луганської області «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти».)

Алгоритм використання техніки:

1-й крок: учитель пояснює учням, що знати все неможливо, тому кожна людина весь час відкриває щось нове в навколишньому світі й у самій собі. Отже, життя кожного з нас можна зобразити, як річку пізнання, але, як і в кожній річці, на шляху річки пізнання трапляються певні перепони (каміння, крига, хмари тощо).

2-й крок: учні отримують малюнок із зображенням річки, яка вкрита кригою та хмаринками, з яких іде сніг (на кригах і хмаринках міститься певне твердження у формі заперечення).

3-й крок: учитель пропонує учням уважно прочитати написи на кригах і хмаринках (наприклад: мені було важко виконувати завдання; я не знаю таблиці множення і ділення; до моєї думки ніхто не прислухався; завдання важке й нецікаве).

4-й крок: учням пропонується відреагувати на написи:

- якщо вони не згодні з твердженням, необхідно зняти кригу або хмаринку;
- якщо згодні, то крига / хмаринка залишаються.

5-й крок: учень аналізує отриманий варіант малюнка.

Техніка «Шкалування»

За допомогою безбальної шкали (вертикальний відрізок, вирізаний або намальований) учень оцінює власні освітні досягнення, розташовуючи помітку на відповідній висоті шкали (для унаочнення помітка може набувати певної форми – метелик, феєрверк, троянда тощо).

Ця техніка може використовуватись і у взаємооцінюванні або оцінюванні уроку / етапу уроку.

Техніка «Лінійка успіху»

Перший крок застосування цієї техніки – забезпечення кожного учня шкалою з певною кількістю поділок.

У подальших кроках ця техніка може використовуватися як для самооцінювання, так і взаємооцінювання в різних модифікаціях.

Перша модифікація – позначення на шкалі будь-якого об'єкту оцінювання: знань, умінь, розвитку особистісної риси, досягнення очікуваних результатів уроку, успішності виконання проектного / проблемного індивідуального / групового завдання, активності на уроці, задоволення уроком, дотримання правил роботи в парі / групі тощо.

Друга модифікація – позначення на шкалі оцінювання тих об'єктів, які мають чіткі критерії якості, до яких встановлено конкретні державні вимоги (наприклад, оцінювання письмових робіт).

Техніка також може використовуватися для оцінки учнями якості проведеного заняття загалом або його окремого фрагмента.

Техніка «Світлофор»

Може використовуватись у різних модифікаціях.

Перший крок застосування цієї техніки – забезпечення кожного учня набором з 3-х карток будь-якої форми кольорів світлофора (можна використовувати цеглинки Lego або повітряні кульки відповідних кольорів).

Другий крок: у класичному варіанті учням пропонується показувати картоккою відповідного кольору:

- розуміння (зелений),
- неповне розуміння (жовтий),
- нерозуміння (червоний) матеріалу;

У першій модифікації техніки учні сигналізують про:

- ✦ правильність відповіді / виконання конкретного завдання (зелений),
- ✦ часткову правильність відповіді / виконання конкретного завдання (жовтий);
- ✦ абсолютну неправильність відповіді / виконання конкретного завдання (червоний);

У другій модифікації техніки учні сигналізують про:

- ✦ абсолютну згоду з висловленою позицією / оцінним судженням (зелений);
- ✦ часткову згоду з висловленою позицією / оцінним судженням (жовтий);
- ✦ абсолютну незгоду з висловленою позицією / оцінним судженням (червоний).

Отже, ця техніка може використовуватись і для самооцінювання, і для взаємооцінювання, зокрема об'єктом оцінювання може виступати педагог (його твердження (позиція) / оцінні судження).

Техніка «Сигнали рукою»

Учні показують за допомогою руки:

- Я розумію _____ і можу пояснити (великий палець руки спрямовано вгору);
- Я все ще не розумію _____ (великий палець руки спрямовано в сторону);
- Я не зовсім упевнений / упевнена у _____ (великий палець руки спрямовано вниз (можна замість цього помахати рукою)).

Техніка «Індекс-картки для узагальнення або запитань»

Учням пропонується низка запитань, записаних з обох сторін картки:

1 сторона: назвіть основні ідеї вивченого матеріалу, узагальніть їх.

2 сторона: визначте, що з вивченого ви недостатньо зрозуміли.

Сформулюйте свої запитання.

Техніка «Індекс-картки для оцінювання»

Ця техніка має на меті самооцінювання / оцінювання відповідно до запропонованих критеріїв або тверджень з використанням умовних позначок (наприклад: «+» – так / повністю; «+/-» – не зовсім / частково; «-» – ні).

Наведемо в якості прикладів дві форми карток.

Приклад 1:

<i>Критерій оцінювання</i>	<i>Відповідна позначка</i>
Я можу переказати події прочитаної казки чи оповідання	
Я вмю виконувати дії додавання і віднімання в межах...	
Я розрізняю геометричні плоскі та об'ємні фігури	
Я дотримуюсь безпечних прийомів праці під час використання інструментів та пристосувань	
Я дотримуюсь правил роботи в парах / групах	
Я задоволений / задоволена тим, як пройшов для мене цей навчальний тиждень	
Я надаю допомогу тим, хто її потребує	

Приклад 2:

<i>Критерій оцінювання</i>	<i>Відповідна позначка</i>
Мені було цікаво на цьому уроці	
Я дізнався / дізналась багато нового	
Мені сподобався урок	
Я була / був активною під час роботи в парі / групі	
Мені сподобалось працювати в парі / групі	
Мені сподобалось працювати самостійно	
Я впорався / впоралась з індивідуальним завданням	

Техніка «Мовні підказки»

Учитель періодично дає учням мовні зразки (вислови, підказки), які допомагають будувати відповідь у вигляді оцінювального судження.

Наприклад. Основною ідеєю (принципом, процесом) є _____, тому що _____;

Я задоволений / задоволена своєю роботою на уроці, тому що _____;

Я задоволений / задоволена роботою своєї групи на уроці, тому що _____.

Техніка «Однохвилинне есе»

Учням пропонується в усній формі відповісти на питання:

1. Що найголовніше ти дізнався сьогодні?
2. Які питання залишилися для тебе незрозумілими?

Техніка «Тижневий звіт»

Учні оцінюють власні досягнення за алгоритмом:

1. Чого навчився за тиждень?
2. Що для мене залишилося нез'ясованим?
3. Які запитання я б поставив учням, якби був учителем?
4. Які запитання я хочу задати вчителю?

Техніка «Дві зірки й побажання»

Учні коментують роботи один одного або роботу іншої групи / пари, при цьому вказують на:

- два позитивні моменти («дві зірки»);
- один момент, який потребує доопрацювання («побажання»).

Учитель може включити в цю техніку ігровий момент – передавати уявні зірки / побажання з долоньки в долоньку (від учителя – тому, хто оцінює, а від нього – іншій групі / парі (об'єкту оцінювання).

Техніка «Кольорові доріжки»

Повідомлення обумовленим кольором:

- міри складності запропонованого завдання;

- рівня зацікавленості матеріалом, що вивчається на уроці / його окремому етапі;
- рівня задоволеності результатами власної участі в уроці загалом або у виконанні індивідуального чи групового завдання.

Техніка «Сходинки уроку»

Учні повідомляють певним символом про цікавість кожного виду діяльності на уроці.

Якщо за сигналами учнів цей вид діяльності є нецікавим / недостатньо цікавим, учитель з'ясовує причину такої оцінки, пропонує учням сформулювати свої пропозиції: «Щоб мені було цікаво, потрібно...», «Щоб мені було цікаво, я хочу...».

Техніка «Оціни свій настрій» / «Смайлики настрою»

Алгоритм використання:

1-й крок: учням пропонується обрати смайлик, що відображає їхній настрій на початку уроку.

2-й крок: учням пропонується обрати смайлик, що відображає їхній настрій на етапі підбиття підсумків уроку.

3-й крок: оцінка динаміки – учням пропонується зробити висновок (мій настрій змінився на краще; мій настрій змінився на гірше; мій настрій залишився незмінним).

4-й крок: пояснення, чому саме настрій змінився / залишився незмінним.

Техніка «Трихвилинна пауза»

Учитель надає учням трихвилинну паузу, яка дає можливість учням обдумувати поняття, ідеї уроку, пов'язати з попереднім матеріалом, знаннями, досвідом, а також визначитися із незрозумілими моментами:

- Я змінив / змінила своє ставлення до...
- Я дізнався / дізналася більше про...
- Я здивувався / здивувалася тому, що...
- Я відчув / відчула...
- Я ставився / ставилася до...

Техніка «Ліхтарик»

Використовується для реагування учнями на вже виконане завдання: на полях робочої сторінки учні малюють вертикальну лінію («стовп» ліхтаря) і позначають на ній кружком («плафон») рівень успішності:

- кружок наверху означає, наприклад, що роботою задоволений / задоволена, вона, на думку дитини, виконана добре;
- посередині – є сумніви, хочеться щось покращити;
- унизу – не задоволений / не задоволена роботою, відчуває труднощі.

Техніка «Долоньки»

Може використовуватись для оцінки уроку загалом (наприклад, якщо урок сподобався, діти кладуть вирізані з паперу «долоньки» (бажано обведені олівцем / ручкою / фломастером власні долоні; так оцінювання набуває для дітей більш особистісного змісту) на вчительський стіл; якщо сподобався частково, кріплять на дошці / фліпчарті; якщо не сподобався, залишають у себе).

Можна використовувати долоньки трьох відповідних оцінці кольорів (за домовленістю з учнями) та оцінювати сприйняття уроку учнями шляхом «голосування долоньками».

Наступний крок – учні коментують свій вибір.

Модифікація – учні використовують цю техніку для самооцінювання / оцінювання роботи інших учнів / пар / груп:

- долонька спрямована вгору – усе дуже добре, запитань / доповнень / корекції не вимагає;
- долонька спрямована вбік – загалом добре, але є запитання / доповнення / корекція;
- долонька спрямована вниз – загалом непогано, але вимагає суттєвої корекції.

Техніка «Дерево успіху»

Використовується для самооцінки. Учні мають набір паперових листочків (можна трьох (червоний, жовтий, зелений), можна чотирьох кольорів (додаються листочки білого кольору) та аркуш з намальованим деревом.

Учитель озвучує критерії оцінювання (очікувані на уроці результати, правила роботи в групі тощо).

Учні оцінюють ступінь своєї відповідності озвученим критеріям:

- зелений – повна відповідність;
- жовтий – відповідність значною мірою;
- червоний – невідповідність значною мірою;
- білий – повна невідповідність – і прикріплюють листочки до дерева.

Після завершення роботи учням пропонується оцінити результат загалом і визначити, що потрібно робити, щоб наступного разу дерево стало більш «зрілим».

Техніка «Піраміда / сходинки / гора успіху»

Учням пропонується оцінити ступінь власних успіхів на цьому етапі. Може використовуватись у різних модифікаціях.

Перший крок застосування цієї техніки – забезпечення кожного учня відповідним шаблоном-малюнком (піраміда, гора або сходинки).

Другий крок: учитель пояснює, що кожна людина постійно навчається і самовдосконалюється, тому кожен з нас сьогодні щось може робити

дуже добре, а щось – не так добре, головне при цьому прагнути нових досягнень.

Третій крок: учням пропонується оцінити власні досягнення від найбільш ґрунтовних до менш досконалих.

У першій модифікації техніки учні оцінюють ступінь досягнення очікуваних результатів, закріплених у Державному стандарті початкової школи.

У другій модифікації учень сам обирає критерії оцінювання.

Техніка «Оціни роботу групи»

Використовується для самооцінювання процесу й результатів групової роботи та індивідуальної участі в ній здобувача освіти.

Приклад: учням пропонується заповнити бланк:

Оціни кожну позицію за допомогою шкали: 1 = згоден, 2 = не зовсім згоден, 3 = абсолютно не згоден			
Група працювала добре	1	2	3
Кожен узяв на себе відповідальність за виконання завдання			
Ми змогли легко домовитися про свої ролі			
Уважаємо, що завдання були легкими			
Уважаємо, що завдання були звичайного рівня складності			
Уважаємо, що завдання були складними			
7. Що було найкращим у цьому методі роботи? _____			
8. Подумай, чи можна цей метод роботи покращити. Як? _____			
8. Напиши, що нового ти дізнався про цю тему / проблему _____			
9. Повідомлення / пропозиції вчителю _____			

Техніка «Лист самооцінки» Лист самооцінки роботи в групі

Приклад:

		<i>ТАК</i>	<i>НІ</i>
1	Я був / була активним / активною в групі		
2	Я відразу зрозумів / зрозуміла, у чому полягає завдання та як треба його виконувати		
3	Я пропонував / пропонувала ідеї і способи виконання завдання		
4	Я не відволікався / не відволікалась від основної роботи		
5	Я уважно слухав / слухала, які ідеї пропонують інші учасники групи		
6	Я дуже хотів / хотіла, щоб наша група виконала завдання добре (правильно) і швидко		

Лист самооцінки виконання завдання

Приклад:

		ТАК	НІ
1	Завдання для мене було легким		
2	Завдання для мене було складним		
3	Я самостійно впорався із завданням		
4	Мені було цікаво виконувати завдання		
5	Я задоволений / задоволена результатом		
6	Я можу пояснити, чому саме так виконував / виконувала завдання		
7	Я можу навчити інших виконувати такі завдання		

Техніка «Вихідний квиток»

На початку дня (або окремого заняття) кожна дитина отримує бланк квитка (на трамвай / потяг / пароплав, у кінотеатр, на виставу, на виставку досягнень людства в певній галузі (наприклад, в освоєнні космосу)).

Після завершення дня дитина вписує в бланк свої надбання за навчальний день / заняття.

Модифікація техніки: у бланк вписані очікувані навчальні результати, а дитина, використовуючи позначки «+», «+/-», «-», оцінює, наскільки вона їх досягла.

Техніка «Палітра компліментів»

Використання техніки вимагає певного обладнання (індивідуальні іменні скриньки, торбинки, тубуси тощо).

Після закінчення уроку кожний, хто бажає, відправляє свій комплімент у відповідні ємності (кількість одержувачів не обмежена!). Після завершення навчального дня господар ємності знайомиться з її вмістом.

Техніку можна використовувати буквально з першого дня. Поки діти не вміють читати й писати, комплімент має форму символу (квітка, зірочка, метелик, сонечко). На цьому етапі дитина – одержувач компліментів – робить припущення, за що саме вона могла отримати компліменти (можна зробити це предметом обговорення в парях).

Коли діти навчаються писати, символ замінює вербальна форма (розумний, старанний, добрий, відповідальний, друг, допомагаєш, увічливий тощо).

У 3–4 класах комплімент повинен мати розгорнуту, обґрунтовану оцінку (наприклад: «Ти наполегливий! Сьогодні ти зміг самостійно розв'язати складний математичний приклад!»)

Техніка «Рефлексивний екран»

Наприкінці уроку учні відповідають на питання:

- Що на уроці було найважливішим?
- Що було найбільш зрозумілим?

- Що було найбільш цікавим?
- Що було найбільш складним?
- Що з матеріалу уроку ти можеш повторити без сторонньої допомоги?
- Що з матеріалу уроку ти можеш повторити з допомогою?
- Чого з матеріалу уроку ти можеш навчити інших?
- Що з матеріалу уроку ти хочеш зрозуміти краще?

За змістом відповідей на останнє питання вчитель залучає до роз'яснення незрозумілого / не зовсім зрозумілого матеріалу уроку тих учнів, які добре зрозуміли матеріал, і доповнює / коректує їхні відповіді тільки в разі необхідності.

Техніка «Щоденник досягнень»

Техніка самооцінювання та оцінювання батьками. Забезпечує:

- активне залучення батьків як до контролю досягнень дитини, так і до її підтримки в побудові індивідуальної освітньої траєкторії;
- формування в них розуміння, у чому саме полягають успішність дитини в умовах безбального оцінювання та індивідуальність їхньої дитини як здобувача освіти;
- формування адекватних очікувань щодо освітніх досягнень власної дитини;
- оптимізацію дитячо-батьківських відносин, їхню побудову на партнерських засадах.

Форма щоденника (заповнюється щодня, окремо фіксуються підсумки тижня):

Дата	Оцінка дитини		Оцінка батьків	
	<i>Моє найбільше досягнення сьогодні</i>	<i>Завдяки чому мені це вдалося</i>	<i>Найбільше досягнення моєї дитини сьогодні</i>	<i>Завдяки чому це вдалося</i>
Наприклад	Я був дуже уважним на уроках і не відволікався	Я старався	Збори до школи пройшли організовано	Виявив силу волі
	Підсумки тижня			
	<i>Мій найбільший успіх цього тижня</i>		<i>Найбільший успіх моєї дитини цього тижня</i>	
Наприклад	Я навчився правильно й акуратно писати цифру «2»		Навчився без помилок рахувати від одного до десяти й у зворотному порядку	

Техніка «Скарбничка моїх успіхів»

Має такі самі функції, що й попередня техніка. Особливо актуальна на етапі, коли дитина ще не може писати. Для її використання необхідна яскраво оформлена емність (це ж СКАРБНИЧКА!).

Після уроків кожного дня дитина обговорює з батьками, яких успіхів вона досягла сьогодні. Батьки на аркуші ставлять дату і записують, у чому саме полягає успіх / успіхи. Крім цього, дитина може відправити до скарбнички будь-яку роботу (письмову роботу, виконану на окремому аркуші, аплікацію, малюнок, виріб з пластиліну тощо), якщо вона вважає, що виконання роботи такої якості дійсно стало її успіхом.

Наприкінці тижня скарбничка відкривається, дитина з батьками оглядає та обговорює накопичені «скарби».

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Спроектуйте фрагменти уроку з використанням різних технік формувального оцінювання.

2. Спроектуйте дії вчителя після використання оцінних технік (які види діяльності слід запропонувати учням за результатами зворотного зв'язку?).

ЛІТЕРАТУРА

1. Кабан Лариса Василівна. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі // Електронне наукове фахове видання «Народна освіта». URL: <https://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/992> (дата звернення: 15.08.2020).

2. Ключева Т. М. Особливості формувального оцінювання в умовах Нової української школи. URL: <https://drive.google.com/file/d/1mQFEdbNkR8xz5GBYhlrcZkQAurosd6o5/view> (дата звернення: 17.08.2020).

3. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Формувальне оцінювання : від теорії до практики // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. № 6. С. 45–57.

4. Онопрієнко О. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів : сутність і методика здійснення // Український педагогічний журнал. 2016. № 4. С. 36–42.

5. Система оцінювання в Новій українській школі : вебінар «Всеосвіта». URL: https://www.youtube.com/watch?v=TVh_IKE-j9c (дата звернення: 18.08.2020).

6. Система оцінювання в Новій українській школі : вебінар «Всеосвіта». URL: <https://vseosvita.ua/webinar/sistema-ocinuvanna-v-novij-ukrainskij-skoli-7.html> (дата звернення: 20.08.2020).

7. Презентація «Формувальне оцінювання – шлях до успішного навчання». URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-formuvalne-ocinuvanna-slah-do-uspisnogo-navcanna-68900.html> (дата звернення: 21.08.2020).

8. Формативное оценивание на уроках. Практическое пособие для учителя / сост. Р. Х. Шакиров, М. Ф. Кыдыралиева, Г. Н. Сахарова, А. А. Буркитова. Бишкек : Билим, 2012. 76 с.

2.3. Практика використання формувального оцінювання

(з досвіду роботи вчителів початкових класів шкіл Луганської області – учасників усеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти»)

Бондарева І. О., учитель початкових класів Сватівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 8 Сватівської районної ради Луганської області

Тема «Скільки кольорів у веселки? Які вони» (1 клас, інтегрований курс «Я досліджую світ», 30-й тематичний тиждень «Веселка».)

Учнім було запропоновано виконати завдання в групах:

- від поданих слів (1 гр. – «веселка», 2 гр. – «дощ», 3 гр. – «весна», 4 гр. – «літо») за допомогою питань (який, яка, яке?) утворити нові слова;
- новоутворені слова записати в таблицю;
- з одним словом (на вибір) скласти речення.

Під час перевірки використовується **техніка «Дві зірки й побажання»**: після виконаної роботи групи обмінюються виконаними завданнями та коментують роботу, указуючи на два позитивних моменти й висловлюючи побажання (що потрібно виправити чи доопрацювати).

Дається час на корекцію виконаної роботи з урахуванням отриманих побажань.

Після цього кожна група репрезентує результати своєї роботи, а всі інші голосують, використовуючи модифіковану **техніку «Долоньки»**:

- долонька, спрямована вгору, – усе правильно, додати нічого!
- долонька, спрямована вбік, – не все правильно та/або можна доповнити.

Позиції «Долонька вбік» обов'язково аргументує та обговорює весь клас.

Інтегрована тема «Чарівні перетворення» (3 клас, листопад, 4-й тиждень місяця)

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Проблемне питання: Чим приваблює природа Карпат?

Очікувані результати:

- наводить аргументи на захист власної думки та ілюструє її прикладами;
- виконує множення, додавання і віднімання чисел у межах 100;

- вступає та підтримує діалог на теми, пов'язані з важливими для дитини життєвими ситуаціями;
- прогнозує можливі небезпеки, які можуть спричинити його / її дії в довкіллі.

Хід уроку

Ранкова зустріч.

2. Робота в командах:

- Використання техніки формуального оцінювання «Лист очікувань»: завдання: сформулювати очікування / висловити припущення, яким мають бути: *урок, учень, учитель* (дописати слова – прикметники, які починаються на відповідну літеру).

	прикметник		прикметник		прикметник
у-		у-		в-	
ч-		р-		ч-	
е-		о-		и-	
н-		к-		т-	
ь				е-	
				л-	
				ь	

- розгадування ребусів (у кожній команді свій ребус, але відповідь одна – Буковель). Наприклад:

Кожна команда викладає відповідь за допомогою цеглинок LEGO та порівнює з відповідями інших команд.

- перегляд відео «Краса Карпат», обговорення побаченого;
- відтворення картинок з пазлів «Пори року в Карпатах»;

- схематичне малювання одягу для «своєї» пори року;
  - демонстрація робіт;
  - взаємооцінювання за допомогою цеглинок LEGO / **використання техніки формувального оцінювання «Світлофор»:**
    - *правильність виконання завдання / одяг відповідає порі року (зелений колір);*
      - *часткова правильність / не все в запропонованому одязі відповідає порі року (жовтий);*
      - *абсолютна неправильність виконання завдання / одяг не відповідає порі року (червоний).*
- Голосування жовтим і червоним обов'язково аргументується / обговорюється.

Руханка.

Математична розминка.

- робота з килимками LEGO (повторення таблиці множення числа 7);
- обчислення виразів:

$$7 \times 9 - 7 \times 8 - 5 = 2$$

$$2) 7 \times 7 - 7 \times 0 - 49 = 0$$

$$7 \times 5 - 7 \times 2 - 15 + 0 = 6$$

$$4) 7 \times 3 - 3 \times 7 + 1 = 1$$

Взаємооцінювання за допомогою цеглинок LEGO / **використання техніки формувального оцінювання «Світлофор»** в адаптованому варіанті:

- зелений – рішення правильне;
- червоний – рішення неправильне.

У разі, якщо рішення неправильне, усі згадують послідовність виконання дій у математичних прикладах, після чого тим, хто отримав неправильний результат, пропонується розв'язати приклад біля дошки.

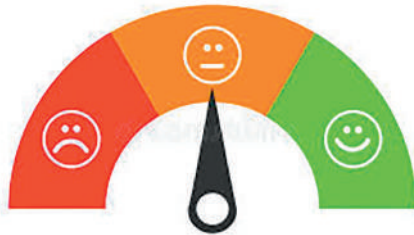
Послідовно записані результати – 2061 м – це висота Говерли.

Використання техніки формувального оцінювання «Лист самооцінки виконання завдання»:

1. Завдання, яке ти виконував (-ла), було для тебе:

- А) дуже легке;
- Б) легке;
- В) ані легке, ані складне;
- Г) складне;
- Г) дуже складне.

2. Оціни, наскільки ти задоволений / задоволена якістю виконаного завдання

Позиції Г), Г), 2 обов'язково обговорюються, повторюються правила виконання подібних математичних виразів і таблиця множення (або альтернативні способи обчислення множення простих чисел).

5. Інценізація «Як можна зігратися на вершині гори?»:

- обговорення правил поведінки в природі.

6. Руханка (дискотека в таборі «Артек-Буковель»).

7. Дослідження, проектна діяльність.

- перегляд відео «Розважальні центри в таборі «Артек-Буковель», виділення та обговорення особливостей центрів, які приваблюють відвідувачів;

- групова робота «Місцевий парк майбутнього» (за допомогою цеглинок LEGO побудувати розважальні центри для місцевого парку);

▪ репрезентація робіт; групи оглядають роботи, коментують їх, указуючи на два позитивних моменти й висловлюючи одне побажання (використання техніки формувального оцінювання «Дві зірки й побажання»).

Використання техніки формувального оцінювання «Лист самооцінки роботи в групі»:

- Я пропонував різні ідеї для виконання завдання.
- Я обгрунтовував свою позицію.
- Я уважно вислуховував пропозиції інших.
- Я говорив компліменти.
- Я дослухався до думок інших.
- Я не підвищував голосу під час обговорення.
- Наступного разу я під час роботи в групі _____.

8. Рефлексія.

Використання техніки формувального оцінювання «Мікрофон»

- Чи здійснилися ваші припущення щодо заняття (якими повинні бути вчитель, учень, урок)? Поясніть свою думку.
- Хто з вас готовий, озвучте, наскільки ви відповідали на уроці оцінюванням щодо учня, які були висловлені в класі загалом.
- Що нового ви дізналися про Карпати та табір «Артек-Буковель»?
- Що вам на уроці вдалося найкраще?
- Що з ваших умінь потребує подальшого вдосконалення?
- Що з матеріалу уроку ви можете пояснити іншим?

Кісельова Л. В., учитель початкових класів Сватівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 8 Сватівської районної ради Луганської області

Тема «Слова, протилежні за значенням» (2-й клас, українська мова)

Учитель дає дітям завдання: за поданими малюнками скласти речення, уставивши пропущені слова, записати речення в зошит, підкреслити слова з протилежним значенням.

іде _____, а

іде _____.

(Правильний варіант: *Віз їде повільно, а велосипед їде швидко.*)

У _____ колеса _____, а в

_____ колеса _____.

(Правильний варіант: *У самоката колеса маленькі, а в автомобіля колеса великі.*)

_____ , а

_____ .

(Правильний варіант: *Улітку тепло, а взимку холодно.*)

Під час виконання вчитель за допомогою **техніки формувального оцінювання «Сигнали рукою»** визначає, чи всі учні зрозуміли завдання і можуть виконати його самостійно:

1. – Я розумію завдання і можу його виконати!
2. – Я не зовсім розумію завдання і сумніваюся, що можу виконати його правильно!
3. – Я потребую допомоги!

Після ознайомлення із сигналами вчитель опитує учнів, які використали перший сигнал:

- «У чому полягає завдання?»;
- «Що необхідно знати, щоб виконати його правильно?»;
- «Наведіть приклади слів з протилежним значенням, які не стосуються нашого завдання».

Після цього учням, які використали другий і третій сигнали, пропонується повторити «голосування».

Наступний крок: оголошується «час консультації з учителем», коли учні другої і третьої груп можуть поставити свої запитання, визначити, якої саме допомоги вони потребують.

Після виконання завдання вчитель пропонує репрезентувати отримані результати. Учні за допомогою **техніки «Світлофор»** демонструють свою згоду / незгоду / сумнів щодо запропонованого варіанта. Отримані реакції обговорюються, аргументуються.

Учням пропонується, у разі потреби, унести виправлення до первинного тексту.

Після завершення роботи організовується взаємоперевірка в парах з відповідними виправленнями написаного тексту. У разі незгоди в парі щодо отриманих зауважень залучається «консультант» (учитель або учень / учениця з-поміж «сильніших»).

Інтегрована тема «Подорожуємо та відкриваємо світ» (3 клас, листопад, 4-й тиждень місяця)

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Проблемне питання: Які пристрої допомагають нам під час подорожі?

Очікувані результати:

- обговорює усне повідомлення в парі або групі для пошуку додаткових аргументів або спростування наведених;
- наводить аргументи на захист власної думки та ілюструє її прикладами;
- знаходить у тексті відповіді на поставлені запитання;
- знаходить значення числового виразу.

Хід уроку

1. **Ранкова зустріч.**

2. **Розгадування ребусів.**

▪ Кожна група отримала ребус. Ваше завдання – розгадати його, знайти картинку-відповідь і прикріпити її на дошку (*телефон, луна, бінокль, годинник, мікроскоп, фотоапарат*).

▪ Як ці пристрої пов'язані з темою, яку ми завершуємо вивчати на уроках курсу «Я досліджую світ»?

3. **Постановка проблемного питання.**

▪ А чи можуть ці пристрої допомогти нам під час подорожі?

▪ Чи всі пристрої, до яких людина звикла в повсякденному житті, будуть корисними під час подорожі?

4. **Самостійна робота** (с. 42, впр. 1 навчального зошита: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/pilot-3kl-tema1-web.pdf>).

▪ Оберіть твердження, з яким погоджуєтеся (позначити символом «+»). Обгрунтуйте свою думку:

★ *Під час подорожі я хочу відпочити від гаджетів, які оточують мене в повсякденному житті.*

★ *Я не уявляю своєї подорожі без різноманітних пристроїв.*

5. **Самостійна робота.**

▪ Зараз ми здійснимо подорож до українського міста Луцька, познайомимось із його візитною карткою (*перегляд відео «Замок Любарта»*).

▪ Отже, що є візитною карткою міста Луцька? (*замок Любарта.*)

▪ А що є головним символом замку? (*В'їзна вежа.*)

▪ А тепер підрахуємо висоту В'їзної вежі. Для цього необхідно обчислити вираз: $100 - (81 : 9 + 64) = (27 \text{ м})$.

▪ Репрезентація процесу й результатів обчислення. **Використання техніки «Світлофор».**

6. **Пошуково-дослідницька робота в групах.**

Об'єднання в групи. Гра «Чарівна скринька» (у скриньці грошові купюри).

Завдання 1. Дослідити, на якій українській купюрі зображено Луцький замок.

Завдання 2. Дослідити, які ще архітектурні пам'ятки зображені на наших купюрах.

Завдання 3. Дослідити зображення на перших українських гривнях, назвати державні символи, які на них зображені.

Використання техніки «Світлофор», корекція отриманих у групах результатів.

Завдання 4. Індивідуальна робота з картою-навігатором:

- Волинська область славиться не лише замком Любарта. Неподаляк Луцька в Ківерцях розташований національний природний парк «Цуманська пуща». Як можна визначити маршрут, щоб поїхати туди на екскурсію? Які прилади нам у цьому допоможуть?

- Розгляньте карту. Яким транспортом можна доїхати з Луцька до Ківерців? Скільки це займе часу?

- Чи задоволений / задоволена ти результатами своєї роботи над цим завданням? Познач на шкалі (*використання техніки «Шкалування»*).

Обговорення в парах результатів, отриманих при виконанні завдання і самооцінюванні. Визначення, що саме завадило повному задоволенню результатами роботи над цим завданням у конкретних учнів.

Коллективне озвучення правильного алгоритму (і, відповідно, результатів) виконання завдання.

Завдання 5. Скласти пазл, визначити, у яких випадках кожен із зображених предметів буде надзвичайно корисним у подорожі, а коли – цілком зайвим? (телефон, електрочайник, дорожня газова плитка.)

Гра «Склади пазл».

- Зараз відпочинемо й об'єднаємося в команди.

(Руханка під «Пісню мандрівника», об'єднання в 3 групи.)

- Завдання командам: скласти пазл, обговорити в команді, у яких випадках кожен із зображених предметів буде надзвичайно корисним у подорожі, а коли – цілком зайвим? (телефон, електрочайник, дорожня газова плитка.)

▪ Репрезентація та обговорення отриманих у командах результатів (**використання техніки «Дві зірки й побажання»**).

7. *Вправа «Поради для подорожніх».*

▪ Сучасні пристрої дуже полегшують життя людини, але що робити, якщо під час подорожі раптом пристрій вийшов з ладу? Складіть та запишіть поради для подорожніх.

▪ Репрезентація роботи. Команди по черзі зачитують поради (не повторюючись), кожну відповідь оцінюють усі учні з **використанням техніки «Долоньки»**.

8. *Рефлексія. Техніка «Закінчи речення».*

▪ Подумайте й закінчіть подані речення:

Сьогодні на уроці я навчилася / навчився...

На уроці мені найбільше сподобалося...

Удома я обов'язково розкажу...

Складно було...

(вибіркове обговорення відповідей дітей.)

МАТЕМАТИКА

Проблемне питання: Чи виникають проблеми в повсякденному житті в людини, яка погано виконує додавання і віднімання двоцифрових чисел?

Очікувані результати:

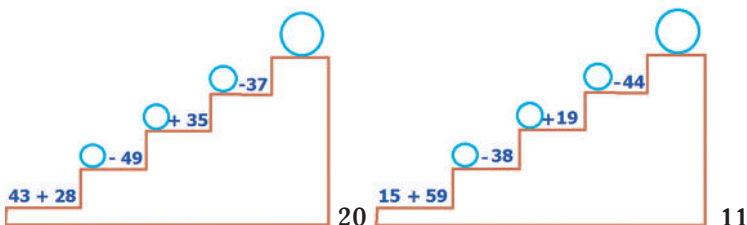
▪ володіє обчислювальними навичками усного додавання і віднімання в межах 100;

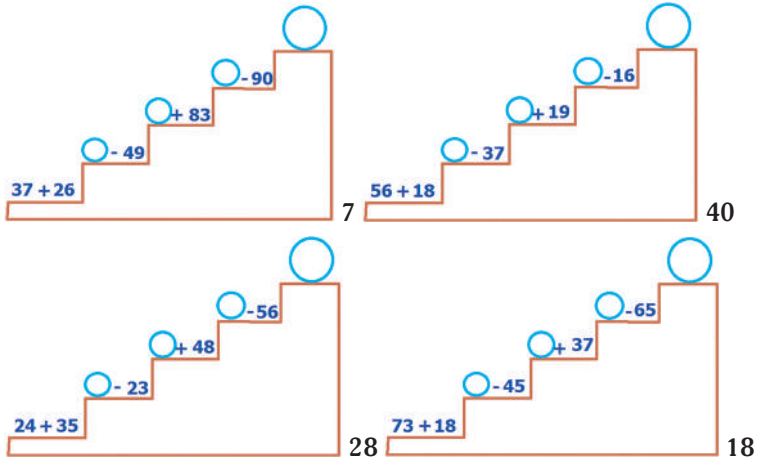
▪ застосовує в обчисленнях властивості дій додавання і віднімання;

▪ застосовує різні способи перевірки правильності виконання арифметичних дій; розв'язує складні задачі вивчених видів.

Хід уроку

1. *Організаційний момент.*
2. *Постановка проблемного питання.*
3. *Обчислення ланцюжків прикладів.*

▪ Обговорення та оцінка отриманих результатів. Репрезентація різних варіантів розв'язання прикладів.

▪ Числа-відповіді «розкажуть» про цікаві факти.

У 2011 році більшістю голосів саме замок Любарта був на I місці в акції «7 чудес України». Будівництво кам'яного укріплення замку тривало 40 років. Висота В'їзної вежі – майже 28 метрів, а Стирова або Надбрамна башта має висоту 18 метрів.

4. Робота в командах.

▪ Чи любите ви подорожувати?

▪ Ось і ця сім'я (на малюнку – тато і двоє хлопчиків) вирішила відвідати замок Любарта. Сьогодні вони мають змогу придбати квитки на автобус до Луцька. Квиток для дорослого коштує 32 грн, а дитячий – 18 грн. У тата є лише 100 гривень (зарплатню він отримає завтра). Чи вистачить цих грошей, щоб придбати квитки для подорожі?

▪ Чи отримає тато решту? Якщо так, то скільки саме?

1) $32 + 18 + 18 = 68$ (грн);

2) $100 - 68 = 32$ (грн).

▪ Отже, родина придбала квитки, але, щоб відправитися в дорогу, їм потрібна ваша допомога. Треба скласти якомога більше прикладів

на додавання і віднімання двоцифрових чисел з відповіддю 32. На виконання роботи – 5 хв.

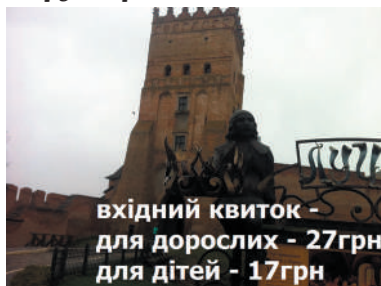
А тепер заповніть «Лист самооцінки» роботи в групі:

- Я був (-ла) активний (-а) у групі.
- Я уважно слухав (-ла) інших учнів.
- Я ставив (-ла) доцільні питання.
- Я намагався (-лася) відповідати на питання, які в нас виникали.
- Я не відволікався (-лася) від поставленого завдання.
- Я висловлював (-ла) свою точку зору.
- Я пропонував (-ла) ідеї.
- Я допомагав (-ла) іншим учасникам групи.

5. Руханка.

6. Геометрична хвилинка з конструктором LEGO.

Ось наші мандрівники біля В'їзної вежі замку Любарта. У давні часи вона слугувала в'їздом до фортеці й була обладнана підйомними мостами. Щоб піднятися на це укріплення та оглянути місто з найвищої точки, потрібно оплатити екскурсію. Скільки грошей потрібно витратити сім'ї на вхідні квитки, якщо квиток для дорослого коштує 27 гривень, а дитини – 17? Чи зможе родина потрапити на цю екскурсію сьогодні?

- $27 + 17 + 17 = 61$ (грн);

Ні, бо в тата після оплати проїзду до Луцька залишилось усього 32 гривні?

Що робити в цій ситуації?

Альтернативні відповіді:

- звернутися до рідних і знайомих з проханням перевести необхідні гроші на татову картку й потрапити на екскурсію сьогодні;
- дочекатися завтра та, отримавши на картку зарплатню тата, відвідати фортецю наступного дня;
- може статися випадок: зустріч із гарними знайомими, які позичать необхідну суму грошей.

Дуже красиві краєвиди з висоти вежі побачили тато з дітьми.

Коли тато з хлопчиками слухали розповідь екскурсовода, вони дізналися, що периметр фортеці – неправильний трикутник. Зараз за допомогою цеглинок LEGO побудуйте неправильний трикутник та знайдіть його периметр.

7. Робота в команді. Творча робота над задачею.

- Коли тато з дітьми йшли до самого замку, зустріли родину знайомих (тато, мама й донька). Далі пішли всі разом оглядати замок.
- У замку є одна кімната, де, можливо, проходили збори його «господарів». Кімната не дуже велика, з лавами та красивою панорамою на місто. Ця кімната вміщує 38 відвідувачів. Крім наших двох родин, панораму на місто прийшли подивитися ще 17 відвідувачів. Виконайте завдання в групах: *скільки ще відвідувачів може зайти до кімнати?* (розв'язати задачу, склавши вираз або по діях.)
- Кожна команда репрезентує результати своєї роботи, а всі інші за допомогою **техніки «Розумні смайлики»** проголосують:

 – «супер», усе правильно, додати нічого!

 – не все правильно або можна доповнити;

 – треба перевірити й зробити правильно.

Відповіді аргументуються та обговорюються всім класом.

8. **Рефлексія.**

- Завершуючи нашу уявну подорож замком Любарта, підсумуймо, як уміння додавати та віднімати двоцифрові числа може знадобитися в житті?
- Оцініть свою роботу на уроці (**використання техніки «Гора успіху»**):

УКРАЇНЬСЬКА МОВА

Проблемне питання: Чи може той самий корінь писатися по-різному?

Очікувані результати:

- знаходить у тексті відповіді на поставлені питання;
- обговорює усне повідомлення в парі або групі для пошуку додаткових аргументів або спростування наведених;
- наводить аргументи на захист власної думки та ілюструє її прикладами.

Хід уроку

1. *Організаційний момент.*

2. *Оголошення теми.*

3. *Вступне слово.*

▪ Діти, чи зацікавила вас історія Луцького замку? Чи знаєте ви, коли він був заснований, хто там жив, які легенди є про це місце? Де, на вашу думку, можна знайти потрібну інформацію?

▪ Ось і я звернулася по допомогу до інтернету. І на сайті блогера Юлії Щербак знайшла цікаві факти та легенди про Луцький замок. Тож познайомтесь з ними й ми.

4. *Читання в парі.*

▪ Домовтесь, хто буде читачем, а хто слухачем уривку, прочитайте цю інформацію. Якщо під час читання буде щось незрозуміле, робіть відповідні позначки в тексті (техніка «Читання з позначками» з наступним обговоренням).

5. *Словникова робота.*

Проблемне завдання: Перед вами – список слів, обговоріть у парах, яке значення кожного з них.

А тепер порівняйте свої припущення з тлумаченням слів у словнику:

СПОГЛЯДАТИ – дивитися на кого-небудь, на що-небудь, розглядати когось, щось.

СЛАВЕТНИЙ – має широку славу, популярність, знаменитий.

БАГАТОГРАННИЙ – той, що має багато граней.

ВЕЖА – висока вузька споруда для спостереження, споглядання.

ПЕРВОЗДАННИЙ – який є, створений раніше за все наступне.

ПРИМНОЖИТИ – збільшити кількість, розмір чогось.

Оцініть роботу один одного (*використання техніки «Долоньки»*).

6. *Перевірка первинного читання.*

- Чому замок Любарта називається славетним?
- Яка історія створення замку?
- Чому замок так добре зберігся?
- Чому ніхто не може привласнити скарби Замку?
- Що треба зробити, щоб ніколи не втратити достатку?

7. Руханка.

8. Робота над виділенням кореня слова.

▪ У частині тексту «Замок у подарунок для волинської князівни» знайдіть споріднені слова до слів ДЕРЕВО, КАМІНЬ, ДАРУВАТИ, ЛУЦЬК.

▪ Перед початком роботи «станьте» на ту сходинку намірів, яка відповідає вашому налаштуванню на роботу (*техніка «Сходинки намірів та виконання»*).

▪ Виділіть корінь у цих словах. А чому в словах останнього рядочка корінь не однаковий? (Обговорення.)

▪ А тепер, після виконання завдання, яка сходинка ваша? Якщо сходинки не збігаються, поясніть чому.

9. *Робота в групах. Вправа «Сенкан».*

▪ Про яку архітектурну пам'ятку ми сьогодні говорили майже на всіх уроках?

▪ Зробіть звуковий аналіз слова *ЗАМОК*.

▪ А тепер доберіть до цього слова два прикметники, три дієслова, складіть речення зі словом *ЗАМОК* та доберіть іменник-висновок.

▪ Результати роботи в групах оцінюються з використанням *техніки «Дві зірки й побажання»*.

10. *Рефлексія. Техніка «Скринька ідей».*

▪ Зараз на аркушах запишіть свої думки про сьогоднішній урок і покладіть аркуші в нашу «скриньку ідей».

(Вибіркове обговорення відповідей.)

Ковальова Г. В., учитель початкових класів Попаснянської багатoproфiльної гiмназiї № 25 Попаснянської районної ради Луганської області

Тема уроку «Космічні дива» (інтегрований курс «Я досліджую світ»)

1. Використання технік формульовального оцінювання «Чарівна кулька» та «Дві зірки й побажання».

На уроці дітям пропонується створити асоціативний куц «Космос». (Учитель запитує в дітей, які «спалахи» з'являються в їхній уяві, коли вони чують слово «космос».)

Діти називають, наприклад: сонце, планети, космонавти, небо, зірки, супутник, Земля, ракета та інше.

Учитель прикріплює деякі з асоціацій до повітряних кульок, наповнених гелієм (забарвлення кульок має схожість із космічними планетами). Дітям пропонується обрати одну з кульок. Так формуються команди (групи).

Кожна команда отримує завдання: на аркуші записати якомога більше слів – ознак до поданих слів (наприклад, сонце – яскраве, тепле, жовте, променисте; земля – кругла, чудова, таємнича, багата).

За допомогою кульок учитель може спостерігати й контролювати процес роботи дітей. Якщо команда працює і в дітей не виникає питань, кулька знаходиться над головами дітей (прив'язана до стільця); якщо діти закінчили роботу й готові відповідати – кулька піднімається високо

до самої стелі; якщо виникають труднощі й діти потребують допомоги, тоді кульку приспускають і тримають низько.

За необхідності діти з іншої групи або вчитель допомагають виконати завдання: уточнюють, наскільки діти зрозуміли зміст завдання («Що потрібно зробити?»); ставлять питання-підказки (наприклад, чи можна назвати Землю квадратною? прозорою? тощо), наводять по одному прикладу.

Під час репрезентації результатів кожної групи вчитель пропонує перевірити роботу однокласників, не виставляючи оцінки, а зазначаючи два позитивних моменти («дві зірки») та один момент, як можна покращити роботу («побажання»).

У процесі роботи вчитель ставить дітям запитання, чому він / вона так думають, пропонує довести свою думку.

2. Використання технік формувального оцінювання «Сигнали смайликом», «Вимірювання температури», «Сигнали рукою», «Світлофор».

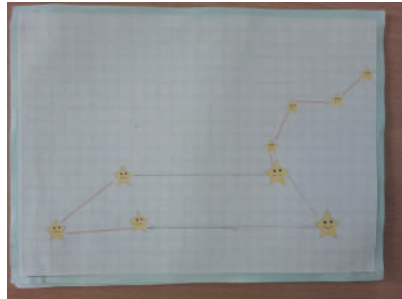
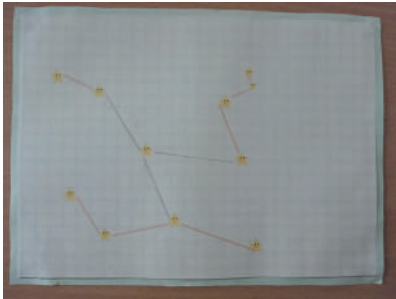
Наступний етап – робота в парах «Улюблене сузір'я».

Учитель запитує в учнів, як вони розуміють, що таке сузір'я, та які їхні назви вони знають, пояснює, що в давнину сузір'ями називалися характерні фігури, що утворюють яскраві зірки. У перекладі з латинської мови «сузір'я» означає «група зірок». Такі групи мають схожість із різними предметами. І залежно від цього по-різному називаються.

Дітям пропонується попрацювати в парах. За поданими картками треба згадати матеріал уроку математики, на якому діти вивчали тему «Промінь, відрізок, пряма лінія». Під час відповіді окремих учнів на поставлені питання «Чим відрізняється промінь від відрізка, від прямої лінії? Що їх об'єднує? тощо», інші діти показують смайлами сигнали, що позначають згоду / незгоду з думкою однокласників (смайл, що посміхається – згода, перевернутий догори – незгода). Ті, хто використав смайлик незгоди, доповнюють або виправляють відповідь.

Пари отримують завдання: на картках потрібно за допомогою лінійки й олівця з'єднати зірки – крапки, використовуючи для з'єднання промінь, відрізок або пряму лінію. Після цього спробувати передбачити, яке сузір'я вийшло.

Під час цього виду роботи бажано використати техніку формувального оцінювання «Вимірювання температури»: учитель призупиняє роботу запитанням «Що ви зараз робите?» та виявляє наскільки учні правильно виконують завдання. Діти повинні продемонструвати розуміння завдання та процес його виконання. Можна запропонувати окремій парі продемонструвати процес виконання завдання всьому класу й обговорити отриманий парою результат. Інші спостерігають, виправляють або вдосконалюють власну роботу.

Під час подальшої роботи діти використовують сигнали рукою, демонструючи, чи потрібна допомога, чи вони справляються самостійно. Якщо в деяких пар виникають труднощі, за участю учнів з-поміж «сильних» надається допомога, щоб полегшити процес роботи.

Створені сузір'я діти демонструють перед класом. Для перевірки результатів роботи учні мають перегорнути картку зворотною стороною і побачити малюнок, який підтверджує назву сузір'я.

Після цього дітям пропонується об'єднатись у нові групи за допомогою отриманих результатів роботи в парі – назв сузір'їв (перша група – тварини, друга група – птахи, третя група – неживі предмети).

Учитель роздає учасникам груп картки-підказки, які допомагають будувати відповідь про належність до певної групи.

Приклад:

На ваших картках зображені _____ (лев, ведмідь, рись), це _____ (рослини, тварини, неживі предмети), тому що _____ (вони мешкають у лісах, самі знаходять їжу, дбають про свою безпеку, самостійно піклуються про своє потомство тощо).

Під час відповідей дітей учитель ставить учням провокаційні питання, а діти повинні відстоювати свою точку зору.

Приклад питання:

1. Чому вони повинні знаходити їжу самостійно, якщо тварини, зображені на ваших картках, – свійські?

2. Результати роботи в парах оцінюються за допомогою техніки «Світлофор».

3. Використання техніки формувального оцінювання «Планета настрою» (рефлексія емоційного стану).

На дошці (або на парті в кожного учня) – зображення космічного неба, на якому розміщені планети з різними назвами (їх відкрив Маленький принц із своїм другом Лисеням). Діти позначають, на якій планеті вони перебували під час уроку відповідно до свого емоційного стану, тим самим пов'язуючи свій вибір з оцінкою уроку й пояснюючи однокласникам, що саме на уроці викликало такий настрій.

(Планети мають назви: Сумна, Піднесення, Хвилювання, Очікування, Новинка, Здивування.)

Логінова Т. Д., учитель початкових класів Попаснянської базатпрофільної гімназії № 25 Попаснянської районної ради Луганської області

1. Використання техніки формувального оцінювання «Сигнали рукою» та «Світлофор».

На уроці «Я досліджую світ», тема тижня «Професії», учитель пропонує дітям за допомогою малюнків об'єднатись у пари (у чарівній скриньці знаходяться малюнки із зображенням професій; ті діти, які витягли однакову малюнку, створюють пару).

Учитель просить учнів за допомогою надрукованих на аркушах слів – рис характеру: смішний, сильний, розумний, гарний, гнучкий,

сміливий тощо – і малюнків професій: клоун, пожежний, гімнаст, перукар тощо – об'єднати професію людини та рису характеру, притаманну цій професії.

Перед початком роботи домовтеся з дітьми про сигнали, які учні будуть демонструвати під час роботи:

- червоний смайл-сонечко, якщо пара учнів не може самостійно впоратись із завданням;
- жовтенький смайл-сонечко, якщо в процесі роботи в парі виникають питання або труднощі;
- зелений смайл-сонечко, якщо все зрозуміло й труднощів не виникає.

Якщо пара учнів підняла смайл-сонечко зеленого кольору, учитель бачить, що діти зрозуміли завдання, можуть самостійно його виконати, відповідно, надання допомоги не потребують.

Якщо пара учнів підняла смайл-сонечко жовтого кольору, учитель просить допомогти цій парі учнів з тих пар, у яких не виникло труднощів під час виконання цього завдання. Учень-помічник з'ясує, які саме питання виникають у пари, якщо необхідно, пояснює зміст завдання, розмірковує разом з підопічними, чому треба обрати саме цю рису характеру до конкретного малюнка.

Якщо пара учнів підняла смайл-сонечко червоного кольору, це свідчить про те, що вчителю необхідно підійти до дітей, з'ясувати, що їм зрозуміло, що ні, ще раз пояснити завдання і допомогти їм, використовуючи опосередковані підказки, наприклад, можна використати метод винятку («Чи є така риса, як смішний, необхідною для професії “перукар” чи “пожежник”?»), організовує обмін думками в цій парі.

Після завершення роботи в парах учитель просить дітей пояснити свій вибір: чому саме цієї рисою характеру повинна володіти та чи інша людина?

Після того, як усі пари обґрунтували свою думку, учитель просить дітей перегорнути аркуші, на яких зазначені риси характеру, і з поданих слів-підказок зібрати, прочитати й пояснити значення прислів'я про професії.

Наприклад:

- Добрий лікар рятує якщо не від хвороби, то хоча б від нездалого лікаря.
- Коваль клепле, доки тепле.
- У хлібороба руки чорні, зате хліб білий.
- Учитель, як батько й мати, учить честь шанувати.
- Швець без чобіт, а тесля без воріт.
- Без голосу не співець, а без грошей не купець.
- Без сокири не тесляр – без голки не кравець.
- Вудка мокне, а рибак сохне.

Якщо на цьому етапі роботи в дітей виникнуть питання, або вони не можуть зрозуміти зміст прислів'я, попросіть дітей підняти червону цеглинку LEGO. Це свідчить про те, що вчителю треба звернути увагу на цю пару (у процесі роботи вчитель опитує учнів, у чому відчувають труднощі або невпевненість, потім учитель чи діти з-поміж «сильних», що вже впорались із завданням, допомагають однокласникам).

Кожна пара демонструє результат виконаної роботи: учні зачитують прислів'я і пояснюють його розуміння.

У процесі роботи вчитель ставить дітям запитання, чому вони так думають, пропонує довести свою думку. Клас оцінює роботу кожної пари за допомогою техніки «Дві зірки й побажання»

Після обговорення та оцінювання на слайді з'являється правильно складене прислів'я.

2. Використання техніки формуального оцінювання «Світлофор».

На уроці «Я досліджую світ», тема тижня «Мої улюблені книжки», учні об'єднуються в малі групи по 4–5 учнів та отримують завдання на картках. Учня надається певний час на спільне обговорення завдань картки.

Після обговорення кожен учень отримує лист для відповідей, який заповнює самостійно. Необхідно попередити учнів, що вони можуть бути не згодні із членами своєї групи й позначити ту відповідь, яку вважають правильною.

Завдання для учнів:

- Запишіть число, у якому: 1 десяток 7 одиниць; 1 десяток 3 одиниці; 2 десятки. (17, 13, 20)
- Число 15 зменшити на 10 (5).
- Число 14 збільшити на 1 (15).
- Запишіть різницю чисел 11 і 1 ($11 - 1 = 10$).
- Суму чисел 10 і 6 зменшити на 2 (14).
- Різницю чисел 12 і 10 збільшити на 2 (4).

Після завершення роботи вчитель не збирає аркуші, на яких написані відповіді. У кожного учня на парті лежить його улюблена книга (які вони заздалегідь принесли з дому), і якщо діти правильно відповіли на запитання, то на сторінці 17 (це правильна відповідь на перше питання) вони знайдуть потрібну літеру, яку заздалегідь туди поклав учитель.

Усього 8 питань і 8 літер, які «сховались» у їхніх книжках. Якщо під час роботи (знаходження літер у книжках) у дитини виникають труднощі, вони це позначають за допомогою штучних листочків трьох кольорів (червоний, жовтий і зелений) на «Дереві успіху», які розміщені в кожного на парті.

Це дає можливість вчителю за допомогою кольору листя з'ясувати рівень засвоєння навчального матеріалу учнями та своєчасно подолати прогалини.

Після завершення роботи вчитель перевіряє, скільки літер вони знайшли. Із знайдених літер діти самостійно або за допомогою вчителя (учнів з-поміж «сильних») складають назву першої книги першокласника «Букварик» і розповідають про неї.

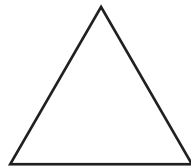
3. Використання техніки формувального оцінювання «Піраміда успіху».

На уроці «Я досліджую світ», 2-й клас, тема тижня «Осінь», після опрацювання матеріалу «зміни восени», учитель просить дітей вибудувати свою піраміду знань та вмінь: того, що вони знають / уміють з власного досвіду, що дізналися / чого навчилися під час опрацювання теми, що вміють робити на цей момент.

Перед початком роботи вчитель просить дітей знайти периметр трикутника, сторона якого дорівнює 10 см. Накреслити трикутник на аркуші в клітинку та, починаючи знизу вгору, записувати по одному реченню, у якому містяться знання чи вміння відповідно до теми опрацьованого матеріалу.

Наприклад:

- День стає коротшим, а ніч довшою.
- День осіннього рівнодення – 23 вересня.
- Ховаються на зиму комахи та інші тварини.
- Я вмію вимірювати температуру повітря.
- Після дощу на небі не буває райдуги.
- Я вмію самостійно одягатися відповідно до погодних умов.
- Я вмію читати умовні знаки щоденника спостережень за погод-

ними змінами.

- Я вмію самостійно вести щоденник спостережень.

Після завершення роботи учні розміщують свої піраміди по периметру класу, знайомляться з пірамідами інших, обговорюють прочитане.

Після цього вчитель пропонує написати ті знання та вміння, які є в них стосовно цієї теми, але які вони забули зазначити на піраміді успіху й доповнити її.

П'ятковська І. І., учитель початкових класів Северодонецького навчально-виховного комплексу «Спеціалізована школа-колегіум Національного університету «Києво-Могилянська академія» Северодонецької міської ради Луганської області

Тема уроку «Чому окремі слова пишуться з великої літери? Повторення: велика літера. Оформлення речення на письмі» (2-й клас, українська мова).

Обладнання: картки з текстом, сигнальні картки кольорів світлофора (комплект на кожного з учнів).

I. Робота в парах.

1. Кожна пара отримує картку з деформованим текстом

андрійко із сергійком ходили в гай там озеро біля берега діти побачили качку з каченятами вони ще зовсім не вмiли плавати

і завдання:

- поділити текст на речення;
- початок речення позначити великою буквою;
- у кінці речення поставити розділові знаки;
- підкреслити велику букву й пояснити її вживання у власних назвах.

II. Обговорення отриманих результатів.

Використовується техніка «Світлофор».

За вибором учителя один з учнів репрезентує виконане завдання, решта голосують картками відповідного кольору, окремо оцінюючи власну згоду / незгоду за двома позиціями: правильність написання, правильність пояснення вживання великої букви у власних назвах, коментують свою незгоду, пропонують свій варіант.

III. Перевірка виконання завдання із застосуванням ІКТ.

На екрані демонструється правильне виконання завдання:

Андрійко із Сергійком ходили в гай. Там озеро. Біля берега діти побачили качку з каченятами. Вони ще зовсім не вмiли плавати.

Використовуючи техніка «Світлофор», учні оцінюють результати власної роботи окремо за кожним з критеріїв:

- поділ тексту на речення;
- велика буква на початку речення;
- крапка в кінці речення;
- велика буква в іменах людей.

IV. Рефлексія.

Для перевірки засвоєння теми уроку використовується *гра «Завдання-пастки»*, яка сприяє уважному, критичному сприйманню інформації та використанню отриманих знань на практиці.

Орієнтовні твердження:

1. Букви бувають тільки великі. (Правильна відповідь: Букви бувають великі й малі.)
2. Імена дітей пишуться з маленької букви. (Правильна відповідь: Імена дітей пишуться з великої букви.)
3. Початок речення завжди пишеться з маленької букви. (Правильна відповідь: Початок речення завжди пишеться з великої букви.)
4. Речення складаються зі слів. (Правильна відповідь: Так.)
5. Речення виражають закінчену думку. (Правильна відповідь: Так.)
6. У кінці речення ставиться крапка. (Правильна відповідь: Так.)

Кожну відповідь оцінюють усі учні з використанням *техніки «Світлофор»*.

Удовіка О. Г., *учитель початкових класів Лиманської загальноосвітньої школи I-III ступенів Старобільської районної ради Луганської області*

Тема уроку «Чому треба берегти тварин?» (1-й клас, інтегрований курс «Я досліджую світ», 29-й тематичний тиждень «У світі тварин»).

На уроці учням було запропоновано завдання: зібрати прислів'я про тварин з отриманого роздавального матеріалу (текст, написаний друкованими літерами й розрізаний на фрагменти) і переписати його прописними в робочий зошит.

Після виконання завдання учні оцінювали власну роботу з використанням безбальної шкали (**техніка «Шкалування»**).

Після цього була організована робота в парах із взаємоперевірки з відповідними виправленнями написаного тексту й корекцією самооцінювання.

У разі незгоди в парі щодо отриманих зауважень залучався арбітр (учитель або учень / учениця (з-поміж «сильних» у правописі)).

Інтегрована тема «Енергія» (3 клас, грудень, 2-й тиждень місяця) **Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ**

Проблемне питання: Як людина використовує енергію сонця, вітру, води?

Очікувані результати:

- розрізняє джерела енергії (відновлювані й невідновлювані);
- пояснює корисність застосування відновлюваних джерел енергії;
- висловлює свій погляд на предмет обговорення (тему, головну думку, висновки тощо);
- порівнює інформацію природничого змісту з відомих їй / йому та запропонованих джерел;
- наводить аргументи на захист власної думки та ілюструє її прикладами.

Хід заняття

I. Ранкове коло.

- Привітання.

Емоційно-психологічна настанова: діалог учителя і дітей

Учитель: «Я всміхаюсь сонечку!»

Діти: «Здрастуй, золоте!»

Учитель: «Я всміхаюсь квіточці!»

Діти: «Хай вона цвіте!»

Учитель: «Я всміхаюсь дощику!»

Діти: «Лийся, мов з відра!»

Учитель: «Друзям усміхаюся!»

Діти: «Зичу їм добра!»

Учитель: Сьогодні урок буде теплим, ясным, радісним, як це сонечко. Передайте його по колу й візьміть частку його тепла собі. (Діти передають по колу велике сонечко, кожен бере собі одне з маленьких сонечок, прикріплених до промінчиків великого сонечка.)

- Щоденні новини.

2. Асоціативний куц «СОНЕЧКО».

Учитель: Діти, згадаймо, що дає нам сонце. На дощці – сонечко без промінців, і нам треба зібрати йому промінчики, щоб наше сонечко приносило гарний настрій протягом уроку.

(Діти пропонують слова-асоціації, записують їх на промінцях. Наприклад «Сонечко – це життя, світло, радість, гарний настрій, тепло, здоров'я, сила та енергія».)

Отже, один з промінчиків говорить, що сонце – це сила та енергія. Сьогодні на уроці ми дізнаємось детальніше про енергію, яку можемо отримати від сонця.

3. Бліц-опитування.

Для того щоб перевірити, як ви зрозуміли, що таке енергія, проведемо опитування. (У кожного учня є набір карток з номерами 1, 2, 3. Учитель зачитує питання і варіанти відповіді з номерами, учні підносять картку з номером відповіді, яку вони вважають правильною.)

- Енергія – це:

1) Здатність живих організмів виконувати роботу.

2) Здатність будь-якого тіла виконувати роботу.

- Які є види енергії?

1) Енергія води, сонця.

2) Енергія тепла, руху.

3) Енергія тепла, світла, руху та електрична.

- Які джерела енергії є на землі?

1) Сонце і вода.

2) Сонце і вітер.

3) Сонце, вітер, вода та корисні копалини.

Запропоновані відповіді оцінюються за допомогою адаптованої **техніки «Світлофор»** (зелений – відповідь правильна; червоний – відповідь неправильна; зауваження обов'язково аргументуються!)

4. Робота з картками.

- Як ви розумієте зміст слів «відновлювані» та «невідновлювані»?

- Посортуйте джерела отримання енергії, які є на ваших картках:
  - а) з'єднайте стрілочками джерело та групу;
  - б) об'єднайтесь у пари, доведіть один одному свою думку.

нафта *сонце* *вугілля* *дрова*

Відновлювані

вітер

Невідновлювані

торф *вода* *природний газ*

Використання техніки «Долоньки»:

- долонька, спрямована вгору, – усе правильно, пояснення переконливі;
- долонька, спрямована вбік, – не все правильно, не всі пояснення переконливі;
- долонька, спрямована вниз, – абсолютно неправильно, пояснення відсутні / майже відсутні .

5. Фізкультхвилинка.

(під пісню «Де ти ясне сонечко?»)

6. Робота в парах «Науково-дослідницька лабораторія».

- А зараз я запрошую вас до роботи в науково-дослідницькій лабораторії.

1) наукова дискусія:

- Споживання енергії людством буде збільшуватись чи зменшуватись? Аргументуйте вашу відповідь.
- На які види енергії людству краще розраховувати: відновлювані чи невідновлювані? Чому?

2) дослід 1:

- А зараз проведемо дослід. Запалимо свічку. Що вона дає? (Світло й тепло.)

▪ А хто знає, який вид джерела з тих, які ми з вами сортували, використовується для виготовлення свічок (Нафта: з неї виготовляють парафін – основний матеріал для виготовлення свічок.)

▪ А тепер піднесемо до полум'я свічки скло. Що утворилось на його поверхні? (Кіптява.) Про що це свідчить? (Про забруднення повітря.)

3) дослід 2 (робота в групах):

▪ У вас на робочих столах пляшка з водою, порожня ємність і колесо з лопатями.

▪ Візьміть пляшку з водою і лийте на лопаті колеса. Що відбувається? (Колесо обертається.)

- Як те, що ви бачите, пов'язане з нашою темою? (Енергія води приводить до руху колесо.)

- Як людина це використовувала в давнину й використовує зараз? (Водяні млини, гідроелектростанції.)

4) дослід 3 (робота в групах):

- На вашому робочому столі вироби з паперів на паличці (на столах паперові флюгери – по одному для кожного учасника групи).

- Візьміть їх, поверніть до себе вузьким боком і починайте якомога сильніше на них дмухати. Що відбувається? (Паперові лопаті обертаються.)

- Як те, що ви бачите, пов'язане з нашою темою? (Енергія повітря приводить до руху колесо.)

- Як людина це використовувала в давнину й використовує зараз? (Вітряні млини, вітряні електростанції.)

7. **Перегляд та обговорення відео** «Як Україна переходить на альтернативні джерела енергії» (<https://svitdovkola.org/pilot/3/media4-1?ref=rz34pilot>).

- Про який вид енергії іде мова? (Сонця.)
- Як вона може бути використана?
- Чи може людина використовувати енергію Сонця без будь-яких приладів?

- Чи використовуються в нашому регіоні сонячні батареї?

8. **Індивідуальна робота.** Заповнення таблиці «Переваги та недоліки використання енергії Сонця».

Занесіть до таблиці по 2 переваги й по 2 недоліки використання цього виду енергії:

Переваги	Недоліки
Загальнодоступність і невичерпність джерела	Залежність від погоди й часу доби
Екологічна безпека	Потрібне використання великих площ землі під електростанції

9. **Робота в групах.** (Малювання джерел енергії та їх репрезентація.)

- Пропоную вам намалювати те джерело енергії, використання якого ви вважаєте найбільш доцільним. Аргументуйте свою точку зору.

Використання техніки «Дві зірки й побажання».

10. **Читання та обговорення казки** «Нерозлучні друзі» (<https://vseosvita.ua/library/sonce-viter-i-voda-nevicerpni-dzerela-energii-vikoristanna-ih-ludinou-45486.html>).

- Про які природні сили йдеться в казці?
- Про що сперечалися Сонце, Вода, Камінь і Вітер?
- Чим вихвалялося Сонце?

- Що розповіла про себе Вода?
- Що може зробити Камінь?
- Яку силу має Вітер?
- Хто розсудив природні сили?
- Як ви розумієте останні речення казки?

Висновок. Сонце, вітер і вода – невичерпні джерела енергії, які наявні завдяки енергії Сонця. Річки живляться дощами, які виникають унаслідок випаровування океанів та озер під дією сонячного тепла. Вітер дме над поверхнею землі внаслідок її нерівномірного нагрівання сонцем. Отже, Сонце, вода й вітер – це джерела нової енергії – чистої.

Оцінювання роботи в групі (отримання зворотного зв'язку від учнів в процесі навчання).

Використання техніки «Лист оцінки роботи в парі»

Критерії оцінювання	1	2	3
Ми працювали як єдина команда			
Ми співпрацювали й вирішували наші проблеми разом			
Ми підтримували один одного й допомагали один одному			
Ми уважно вислуховували думку один одного			
Ми поважали думку один одного			
Ми отримали задоволення від спільної роботи			

1 = згоден, 2 = не зовсім згоден, 3 = абсолютно не згоден

11. Рефлексія.

Використання техніки «Лист самооцінки»:

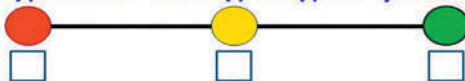
Мій настрій у кінці уроку:

Завдання на уроці для мене були:

- Дуже легкі
- Легкі
- Не знаю
- Складні
- Дуже складні

Чи достатньо мною докладено зусиль на уроці?

ПІДСУМКОВИЙ УРОК З ТЕМИ «ЕНЕРГІЯ»

Використання техніки формувального оцінювання «Вихідний квиток».

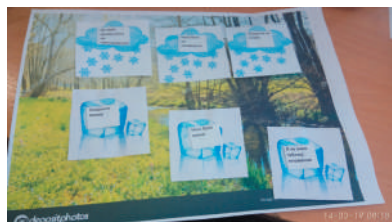
На початку уроку учні отримають «квиток».

Наприкінці уроку діти «компостують» свій квиток – виставляють собі певну позначку в разі відповідності зазначеному критерію і передають заповнену форму вчителю.

Якщо вчитель згоден з оцінкою, то квиток «компостується» (вчитель ставить певну позначку або використовує діркопробивач (краще фігурний)).

Якщо ні, розбіжності в оцінках обговорюються та аналізуються в індивідуальній бесіді.

<i>Критерії оцінювання</i>	<i>Компостер 1 (самооцінка)</i>	<i>Компостер 2 (оцінка вчителя)</i>
Я знаю, що таке енергія		
Я розрізняю відновлювані й невідновлювані джерела енергії		
Я можу назвати переваги й недоліки кожної з груп енергії		
Я можу пояснити корисність застосування відновлюваних джерел енергії		
Я знаю, як людина використовує енергію води		
Я знаю, як людина використовує енергію вітру		
Я знаю, як людина використовує енергію Сонця		
Я знаю, як працює гідроелектростанція		
Я знаю, як працює сонячна батарея		
Я висловлюю та аргументую власну думку, поважаючи позицію інших та дослухаючись до спільних рішень		
Я можу назвати тварин, які накопичують і зберігають енергію для зимівлі		
Я можу встановлювати за показаннями лічильників витрати води, газу, електроенергії родинно за місяць		
У побуті я постійно дотримуюсь правил раціонального використання води, газу, електроенергії		
Я можу запропонувати власні шляхи зменшення витрат енергетичних ресурсів у побуті		

Навчально-методичний посібник

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Видання 2-е, перероблене та доповнене

Редактор *Л. П. Гобельовська*
Дизайн та верстка *Ю. Ф. Власова*
Дизайн обкладинки *А. І. Степаненко*
Літературний редактор, коректор *О. В. Савенкова*

Підписано до друку 25.09.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура AdonisC. Ум. друк. арк. 4,82.
Наклад 150 прим. Зам. № ГЛ00-002630

Видавець і виготовлювач:
ТОВ «Друкарня Мадрид»
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: (057) 756-53-25
www.madrid.in.ua   info@madrid.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК №4399 від 27.08.2012 року